

TDK- DOLGOZAT

Németh Richárd
Gyöngyös
2013

Károly Róbert Főiskola
Agrár- és Környezettudományi Intézet
Gyöngyös

A ZÁRTTÉRI VADGAZDÁLKODÁS LEHETSÉGES SZEREPE A
VIDÉKFEJLESZTÉSBEN

TDK-DOLGOZAT

Készítette: Németh Richárd
vidékfejlesztési agrármérnök MSc, II. évfolyam

Témavezető: Dr. Koncz Gábor, adjunktus

Gyöngyös
2013

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	1
2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS.....	3
2.1. A zárttéri vadgazdálkodás története.....	3
2.2. A zárttéri körülmények között tenyésztett vadfajok ismertetése.....	5
2.3. A zárttéri vadgazdálkodás törvényi szabályozása	9
2.4. A vadállomány, mint természeti erőforrás	11
2.5. A vadgazdálkodás és a vidékfejlesztés kapcsolata	13
3. ANYAG ÉS MÓDSZER	16
3.1. Anyag	16
3.1.1. A vizsgálat tárgyának bemutatása	16
3.1.2. A vizsgált terület helyzeti energiái, közlekedés-földrajzi adottságai	16
3.1.3. A vizsgálati terület természetföldrajzi jellemzése	17
3.1.4. A terület társadalom- és gazdaságföldrajzi jellemzőinek bemutatása.....	19
3.2. Módszer	20
4. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKESELÉSÜK.....	21
4.1. Helyzetfeltárás.....	21
4.1.1. A település társadalmával, gazdaságával és a foglalkoztatási viszonyokkal kapcsolatos adatok.....	21
4.1.2. Tárgyi, építészeti emlékek, helyi közösségek.....	24
4.1.3. A helyi mező- és erdőgazdálkodás	25
4.1.4. A helyi vadgazdálkodás	27
4.2. A társadalomtudományi kutatás eredményei és azok értékelése	31
4.2.1. A kérdőíves vizsgálat eredményei.....	31
4.2.2. Az egyéni mélyinterjú során kapott eredmények	38
4.3. A helyzetfeltárás és a vizsgálati eredmények összefoglalása.....	40
4.4. A lehetséges stratégiai helyzetek meghatározása.....	41
5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK	42
5.1. A kapott eredmények alapján levonható következtetések	42
5.2. A témával kapcsolatban megfogalmazott javaslatok	43
6. IRODALOMJEGYZÉK	48

TÁBLÁZATOK ÉS ÁBRÁK JEGYZÉKE

Táblázatok jegyzéke:

- 1. táblázat: Regisztrált vállalkozások tevékenység szerinti megoszlása (2012): 22.**
- 2. táblázat: A művelhető földterület művelési ágak szerinti csoportosítása (2012): 25.**
- 3. táblázat: A vadállomány becsült létszáma (2013): 28.**
- 4. táblázat: Szőrmés ragadozók és szárnyas predátorok becsült állománynagysága (2010): 28.**
- 5. táblázat: SWOT - elemzés: 40.**
- 6. táblázat: Konfrontációs mátrix: 41.**
- 7. táblázat: A különböző hústípusok értékelése a megkérdezettek neme alapján: 37.**

Ábrák jegyzéke:

- 1. ábra: Megyaszó népességszámának alakulása az elmúlt tíz évben: 21.**
- 2. ábra: Foglalkoztatottak ágazatonkénti megoszlása: 23.**
- 3. ábra: A munkanélküliek iskolai végzettség szerinti megoszlása (2012): 23.**
- 4. ábra: Borospincék: 24.**
- 5. ábra: A helyi katolikus templom: 24.**
- 6. ábra: Mangalicák: 26.**
- 7. ábra: Szürke marhák: 26.**
- 8. ábra: Dámszarvasok a vadfarmon: 27.**
- 9. ábra: Dámbika: 27.**
- 10. ábra: Ózbaktrófeák: 29.**
- 11. ábra: A község területén található les: 29.**
- 12. ábra: A válaszadók foglalkozás szerinti megoszlása: 32.**
- 13. ábra: Az egyes vadfajokkal történő zárttéri gazdálkodás támogatottsága: 33.**
- 14. ábra: A helyi vadgazdálkodáshoz kapcsolódó tevékenységek színvonalának értékelése 1-től 4-ig terjedő skálán: 34.**
- 15. ábra: Kapcsolat a megkérdezett neme és a zárttéri vadgazdálkodás szerepének megítélése között a vadászturizmus-falusi turizmus területén: 36.**

1. BEVEZETÉS

Tudományos munkám témájaként a zárttéri vadgazdálkodás és a vidékfejlesztés kapcsolatának, illetve a zárttéri vadgazdálkodásban, a vidékfejlesztés, a vidéki térségek felzárkóztatása terén rejlő lehetőségek vizsgálatát választottam.

Választásom azért erre a témára esett, mert véleményem szerint a vadállomány fenntartásával, védelmével, hasznosításával foglalkozó vadgazdálkodás, továbbá ezen belül az egyes szakterületek – így a zárttéri vadgazdálkodás is – jelentős szerepet töltenek be a vidék, a vidéken élő lakosság életében, az életszínvonal javításában. Ezen kívül a vadgazdálkodás szoros összefüggésben van más, vidéki erőforrásokat hasznosító, a vidék megélhetését biztosító, fejlődését elősegítő tevékenységgel is, például a mezőgazdasággal, erdőgazdálkodással, a vidékhez köthető kulturális, természeti értékek megőrzésével, a turizmussal.

A vadászati, vadgazdálkodási tevékenység már ősidők óta hozzá tartozik az emberi életformához, a történelem folyamán végigkísérte az emberiséget, szerepe volt a kultúra, a közösségek, a hagyományok kialakításában, formálásában. Azt gondolom, hogy a vadállomány igenis egy olyan potenciális erőforrás, amelynek – a vidéki lakosság kezdeményezésével, közreműködésével történő hasznosításával – a jövőben nagy szerepe lehet a vidékfejlesztésben. Különösen azért gondolom ezt, mert ezt az erőforrást az élőhelyekkel, a táji, természeti értékekkel együtt, azok megőrzéséhez kapcsoltnak lehet hasznosítani, még akkor is, ha a gazdálkodás intenzívebb formában, zárttéri körülmények között történik. Éppen ezért a vadgazdálkodási tevékenység kiválóan integrálható a vidékfejlesztési, környezeti, fenntarthatósági szempontokkal.

A zárttéri vadgazdálkodás vidékfejlesztésben betöltött jelenlegi és jövőbeli szerepének bemutatásával, tárgyalásával nem sok tanulmány foglalkozott, ezért is tartom fontosnak azoknak a lehetőségeknek és kezdeményezéseknek a megismertetését, melyek az előbbiekben említett témával kapcsolatosak.

Arra a tényre is fel szeretném hívni a figyelmet, hogy a zárttéri vadgazdálkodás is legalább olyan jelentőségű, támogatásra érdemes terület, mint a mezőgazdaság és az erdőgazdálkodás. Tudomásom szerint jelenleg semmilyen állami vagy EU-s támogatást nem adnak kifejezetten zárttéri vadgazdálkodásra, vadaskertek, szárnyasvadtartó és szaporító telepek létesítésére. Érdemes elgondolkodni azon, hogy egy kifejezetten erre a célra kidolgozott támogatási rendszerrel ez a gazdálkodási forma is jelentős szerepet tölthetne be a vidékfejlesztésben,

különösen az érdemi mező- és erdőgazdálkodásra alkalmatlan, kedvezőtlen adottságú területeken.

A funkcióhiányos, gyenge infrastrukturális ellátottságú, aprófalvas, tanyás térségek és a perifériális helyzetben lévő határ menti térségek települései is jelentős bevételhez juthatnának a támogatás útján megvalósított zárttéri vadtartásból, bemutatásból, vadásztatásból, trófea és vadhús értékesítésből.

Ráadásul az imént említett tevékenységek összekapcsolhatóak a vadászturizmussal, horgászturizmussal, falusi- és ökoturizmussal, borturizmussal, a falusi szálláshelyek hasznosításával, természetvédelemmel, oktatással.

Az imént leírtak alapján célom, hogy választ kapjak a következő kérdésekre:

- Milyen módon járulhat hozzá a zárttéri vadgazdálkodás a vizsgált településen élők életkörülményeinek javításához?
- Milyen szerepe lehet a zárttéri vadgazdálkodásnak a helyi gazdaságfejlesztésben?
- Hogyan járulhat hozzá a zárttéri vadgazdálkodás a helyi foglalkoztatási lehetőségek bővítéséhez?
- Hogyan járulhat hozzá a zárttéri vadgazdálkodás a turisztikai potenciál erősítéséhez?
- A vizsgált területen mely vadfajok zárttéri tartására, hasznosítására van igény a helyi lakosság részéről és miért?
- Mely vadfajok zárttéri tartását, hasznosítását javasolják a helyi szakemberek és miért?

2. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

2.1. A zárttéri vadgazdálkodás története

Azért tartom szükségesnek a zárttéri vadgazdálkodás kialakulásának bemutatását, hogy érzékeltessem, milyen fontos szerepet töltött és tölt be kultúránk kialakításában, a vidéki lakosság megélhetésének biztosításában.

A zárttéri vadtartás gyökerei nagyon ősi időkre nyúlnak vissza, párhuzamosan fejlődött a napjainkra kialakult vadászati kultúrával, vadgazdálkodással. Tulajdonképpen ez tekinthető a domesztikációs folyamat kezdeti szakaszának, melynek során az ember háziasította a vadállatokat. Az ásatások bebizonyították, hogy már a neandervölgyi ember is „tartott” fogságban különböző állatokat, elsősorban medvéket és lovakat [INTERNET 1].

Az előzőekkel kapcsolatban fontosnak tartom kiemelni, hogy a zárttéri vadgazdálkodás nem azonos a háziasított állatfajok tartásával, egyes kivételes esetektől eltekintve a zárttéri viszonyok között tartott, szaporított vadfajok nem megszelídített, domesztikált állatok. A zárttéri vadgazdálkodás során szem előtt tartott egyik lényeges szempont a gazdálkodás tárgyát képező fajok vad jellegének megőrzése.

Egyes vélemények szerint a muflon és a bezoár kecske zárttéri tartása már i. e. 8300-7600 között megkezdődött Mezopotámiában és a Zagrosz-hegységben. [FARAGÓ (2007)].

A valódi vadaskertek létesítésének kezdete az i.e. 12. századra tehető. Az első írásos emlékek az Asszír királyok idejéből maradtak fenn, akik oroszlánt, tigrist, vadkant, antilopot és számos állatfajt tartottak [INTERNET 2].

Az ókori Rómában is tartottak szarvasokat, vadkecskét, vadjuhokat és üregi nyulakat is, külön erre a célra létesített nyulas kertekben. A vadaskertek létesítésének célja elsősorban a vadóvás, a vadászat, a szórakozás, a gyönyörködtetés, a vadhús iránti igények kielégítése volt. A vadaskertek vadtelepítési célt is szolgáltak, így került be több európai országba a dám, a muflon, a fácán és az üregi nyúl is [CSÖRE (1994)].

A középkorban a Frank Birodalom uralkodójának, Nagy Károlynak például Aachen mellett volt vadaskertje, de Barbarossa Frigyesnek is voltak vadaskertjei már az 1160-as években [CSÖRE (1994)].

Magyarországon a zárttéri vadtartás a helynevek alapján feltételezhetően a XI. században kezdődhetett. A zárttéri vadgazdálkodásról szóló első hazai írásos feljegyzés 1238-ból maradt fenn a zsédenypusztai vadaskertről [ÁKOSHEGYI (2005)].

IV. Béla király 1256-ban Zólyom megyében, majd 1274-ben IV. László Nyitra megyében alapít vadaskertet. Nagy Lajos király 1355-ben a Csanyik-völgyben létesít vadaskertet.

Zsigmond királynak 1390-ben már volt nyaralópalotája és vadaskertje Kis-Magyarón, később ő alapította a királyfai vadaskertetet is. Mátyás király korában Nyéken, Visegrádon és Palotán is üzemeltek vadaskertek. A XV. században a püspököknek és több városi polgárnak is volt saját vadaskertje, ekkor már fácán és dám is volt a hazai vadaskertekben [CSÖRE (1994)].

Az 1700-as években a zárttéli vadgazdálkodás már szerepet játszott a vadkár elleni védekezésben, amit II. József rendelete is bizonyít, mely szerint vaddisznót csak kitörés ellen jól védett kertben szabad tartani és a kerten kívül bárki lelőheti az állatokat [ÁKOSHEGYI (2005)].

A XVI-XVII. században megközelítőleg kéttucatnyi vadaskert létezett az ország területén, elsősorban a Felvidéken, de volt néhány a Dunántúlon és Erdélyben is [MÉRAY (1959)].

Ebből az időszakból érdemes megemlíteni a Pozsony megyében található marz-hegyi, a Gömör megye területén elhelyezkedő csákányföldi és meleg-hegyi vadaskerteket [CSÖRE (1994)]. Abaúj megyében két vadaskert volt a füzéri és a hernádsadányi [NAGY (1977a)].

Az Erdély területén található vadaskertek közül a híres fogarasi fejedelmi kert, a gyulai, a görgényi és az erdődi említhető [NAGY (1977b)].

Az 1880-as és az 1920-as évek között már több mint 230 vadaskert és 97 fácános kert volt Magyarország területén. Ez az időszak tekinthető a vadaskerti vadtartás fénykorának. [CSÖRE & HOMONNAY & KNEFÉLY (1997)].

A XVIII. században megjelent a vadaskertek egy új típusa, a fácánkert, ezeket kifejezetten fácánok nevelésére hozták létre, de fácánon kívül sokszor foglyot, nyulat és őzet is tartottak bennük [CSÖRE (1994)].

A XIX. században létesítettek szokató, telepítő kerteket is. A dám és a muflon első hazai betelepítései is vadaskertekbe, vadasparkokba történtek, később a felszaporodott zárttéri állományokat telepítették ki szabad területre, tehát a vadaskerteknek fontos szerepe volt a hazai vadtelepítési programokban, a vadfauna bővítésében [ÁKOSHEGYI (2005)]. A dám hazánkba történő első betelepítése Mátyás vagy az Anjou-királyok korára tehető [NAGY (1985)].

1868-1869-ben telepítette be Forgách Károly gróf Nyitra megyei birtokára a muflont frankfurti és brüsszeli állatkertekből [FARAGÓ (2007)]. A mai Magyarország területére először 1901-ben telepítették be a fajt Füžérradványra nagyapponyi és ghymes vadaskertekből [MÁTRAI (1980)].

Az 1950-es években telepítettek muflonokat Fehérvárcsurgó, Bárdibükk, Mátraszele, Gyarmatpuszta, Kaposmérő, Bakonyháza települések területén található vadaskertekbe is [SZUNYOGHY (1960)].

Az 1900-as évek elején telepítették be az ország területére a szika szarvast, az 1887-1890 között létesített fehérvárcsurgói vadaskertbe [SÁNDORFALVI (1990)].

A II. világháború után a még működő vadaskertek nagy része megszűnt. Az 1970-es években kezdődött el újra a zárttéri vadtartás, kezdetben elsősorban vaddisznót tartottak vadaskerti körülmények között. 1979-ben Gyarmatpusztán, Tímáron, Devecseren és Vérteshalmán is volt vaddisznóskert. 1982-ben már üzemelt a kis-kartali dámoskert és ekkor hozta létre az első magyar gímszarvas farmot a Gödöllői Agrártudományi Egyetem Vadbiológiai Kutató Állomása Kiskunfélegyházán. 1998-ban már 68 kertet tartottak nyilván hazánkban, hozzávetőlegesen 38 200 ha összterületen. 26 kertben csak vaddisznót, 30 kertben vegyes állományt, 12 kertben pedig szarvast tartottak (ÁKOSHEGYI 2005).

A vadaskertek nagy része a Dél-Dunántúlon és Pest megyében helyezkedik el. 1999-re újabb 13 vadaskertet helyeztek üzembe [JÁNOSKA (2001)]. 2000-ben már 104 vadaskert működött az országban. Jelenleg a hazai vadaskertek 90 %-a vaddisznós kert, a legtöbb vadaskert Somogy, Pest, Fejér, Komárom-Esztergom és Zala megyékben található. Vas, Heves, Nógrád, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében viszonylag kevés vadaskert van. Az ország jelentősebb nagyvadas zárttéri tenyészkertjei között említhető a kiskunfélegyházi, a rinyaszentkirályi, illetve a bőszenfai gímszarvas farm. Utóbbi különleges rendeltetésű szarvasfarm és a Keszthelyi Egyetem Egészségügyi Centrum Vadgazdálkodási Tájközpontjához tartozik. Soponyán, Sasréten, Vácon is üzemelnek gímkertek.

Kis-Kartalon, Füzesgyarmaton és Nagykörösön dámkert, Gyarmatpusztán és Bajnán muflonkert található. A hazai vaddisznós kertek közé sorolható a babati, a csákvári, a galgamácsai, a valkói, a vértestolnai, a lovasberényi, a monostorapáti, az isaszegi, a balatonnagyberekai és a göbösi vadaskert [JÁNOSKA (2002)].

A nagyüzemi technológiára alapozott zárttéri apróvadtenyésztés 1965-ben kezdődött meg Magyarországon angol és francia tapasztalatokat felhasználva. Az első kísérleti telepet Balatonnagyberekén hozták létre. 1970-ben már Árpádhalmon, Hencidán, Komáromban, Kemecsén, Gödön, Abádszalókon és Lenesen is volt apróvadtenyésztő telep. Az imént ismertetett telepek közül napjainkban az árpádalmi, a lenesi, az abádszalóki, továbbá a szarvasi fácántelep működik, de Pusztaberényben, Sarkad-Remetén és Sződön is folytatnak mesterséges fácán- és fogolytenyésztést [INTERNET 3].

2.2. A zárttéri körülmények között tenyésztett vadfajok ismertetése

A zárttéri vadgazdálkodás két fő tevékenységi területre bontható, a zárttéri apróvadgazdálkodásra és a zárttéri nagyvad-gazdálkodásra.

Magyarországon a zárttéri körülmények között tartott és szaporított három leggyakoribb apróvad faj a fácán, a tőkés réce, illetve a fogoly. Nagyvad fajok közül főképpen a gímszarvast, dámszarvast, szika szarvast, vaddisznót és muflont hasznosítják zárttéri vadgazdálkodás keretében.

Az előbbieken leírtakkal nem azt szerettem volna sugallni, hogy csak a felsorolt vad fajokat lehet zárttéri viszonyok között tartani. Csupán arról van szó, hogy ezeknek a vad fajoknak a zárttéri tartására van kidolgozott, bevált, nagyüzeminek mondható technológia és hazánkban e vad fajokat tartják, szaporítják a legnagyobb számban. Tulajdonképpen zárttéri vadgazdálkodásnak tekinthető a különböző kisragadozók (pl.: vörös róka, mosómedve, nyestkutya) prém gazdaságokban való tenyésztése és a vadsparkokban történő bemutatási, oktatási célú vadtartás is.

A zárttéri vadgazdálkodás fogalmát illetően a hangsúly azon van, hogy a tartott, tenyésztett állat valóban vad faj legyen, vagyis vadászható, elejthető, elfogható kell lennie [KÖHALMY (1990)].

Az apróvad fajok közül a fogoly (*Perdix perdix*) és a fácán (*Phasianus colchicus*) a Tyúkalakúak rendjébe, ezen belül pedig a Fácánfélék családjába tartoznak [FARAGÓ (2007)]. A fogoly hazánkban őshonos apróvad faj, sajnálatos módon állománya napjainkra drasztikusan lecsökkent. Az 1930-as években az ország mai határain belül 1,5 millió fogoly élt, az 1963-ban becsült állománymagyság 600 ezer példány volt. A törzsállomány 1985-ben a kritikus 100 ezer példányos szintre esett vissza [FARAGÓ (1986)]. 1999-ben 63 650 példány volt a becsült állománymagyság [CSÁNYI (1999)].

Az állomány összeomlása többek között az agrotechnológiai viszonyok megváltozásának (például: peszticidek alkalmazása, nagytáblás gazdálkodás), a hazai nagyvad fauna felszaporodásának, a nagy ragadozósűrűségnek tudható be [FARAGÓ (2007)]. A nagymérvű állománycsökkenés miatt hazánk egykor leggyakoribb apróvad faját 1978 óta kizárólag azokon a területeken lehet vadászni, ahol kibocsátás történik [FARAGÓ (1986)].

A fácán hazánkban telepített apróvad faj, írásos emlékek alapján a XVI. század elején Ulászló idejében már élt fácán az ország területén [KÖHALMY (1990)]. Politipikus fajról van szó, melynek eurázsiai elterjedési területén 33 természetes alfaját különböztetik meg, melyek a kakasok színezete alapján hat fő csoportba sorolhatóak [BLITZHEIM & BAUER & BEZZEL (1973)].

Az elmúlt évszázadokban hazánkba sok alfaját telepítették be és vonták zárttéri tenyésztésbe, ezek keresztezéséből alakultak ki az ország fácánpopulációi [NAGY (1984)]. A zárttéri tenyésztésre különösen a mongolfácán (*Phasianus colchicus mongolicus*) nevű alfaj alkalmas

a többi alfajhoz viszonyított nagyobb testmérete, jó stressztűrése és szaporodóképessége miatt [FARAGÓ (2007)].

Az 1960-as és 1970-es évek között a fácán becsült állománynagysága 400 ezerről 1 millióra nőtt, ami elsősorban az 1960-as évek végétől kezdődő zárttéri tenyésztésnek és kibocsátásnak volt köszönhető. 1990-ben a zárttéri törzsállomány már meghaladta a 110 ezer példányt, a kibocsátott mennyiség pedig majdnem 2 millió példány volt [FARAGÓ & NÁHLIK (1997)]. 1995 után 1 millió példánynál kevesebb példányt bocsátottak ki évente (FARAGÓ 2000).

A tőkés réce nagy számban fordul elő Európában, Ázsiában, Észak-Amerikában és Izlandon. Európában a magashegyi területek kivételével összefüggő az elterjedési területe (CRAMP & SIMMONS 1977, ROSE & SCOTT 1997).

Ez a leggyakoribb, hazánkban költő récefaj. Becslések szerint 100-150 pár költ az országban. A hazai réceteríték 88-90 %-át ez a faj adja [FARAGÓ (2007)]. November és január között egyedszáma duplájára nő, mert a tőlünk északabbra fekvő területekről érkező egyedek is nálunk telelnek [SCHMIDT (1975)].

A 2010-es állománybecslés alapján a fácán országos zárttéri törzsállománya 28 734 egyedre tehető, ez a szám fogoly esetében 1000 db, tőkés récénél pedig 68 db. Ez is mutatja, hogy hazánkban a fácánnak van a legnagyobb gazdasági jelentősége a zárttéri apróvadgazdálkodásban [INTERNET 4].

A zárttéren tenyésztett nagyvadfajok kivétel nélkül a Párosujjú patások rendjébe tartoznak. A gímszarvas (*Cervus elephus*) és a dámszarvas (*Dama dama*) a Szarvasfélék családjába tartozik. Előbbi Magyarországon őshonos, míg a dám a muflonhoz hasonlóan telepített vadfaj [KÖHALMY (1990)].

A dám eredeti elterjedési területe Törökországra és a Balkán-félszigetre terjed ki. Ez a szarvasféle napjainkban már megtalálható Európa valamennyi országában, Észak- és Dél-Amerikában, Ausztráliában, Új-Zélandon, továbbá betelepítették Dél-Afrikába és Madagaszkárra is [TRENSE (1989)]. Az 1969-ben elkezdődött telepítési programoknak köszönhetően hazánkban mára az összefüggő hegyvidéki erdőségek kivételével szinte mindenütt előfordul [ÁDÁMFI (1987)]. Az utóbbi években állományalakulása növekvő tendenciát mutat, 1996-ban 16 ezer példány, 2000-ben több mint 20 ezer példány volt a becsült állománynagyság [CSÁNYI (1996, 2000)].

A nagyvadfajok közül a dám a legalkalmasabb zárttéri tarásra, mert helyhűsége miatt jól tűri a zárt tartást, jó legelőkészsége miatt legelőhasznosításra is alkalmas [ÁKOSHEGYI (2005)].

A szika szarvas (*Cervus nippon*) elterjedési területe elsősorban Ázsiára esik és Whitehead szerint 13 alfaja létezik [WHITEHEAD (1993)]. Két alfaját telepítették be Magyarországra, a

japán szikát (*Cervus nippon nippon*) és a Dybowsky szikát (*Cervus nippon hortulorum*) [KÖLLER (1990)].

A szika szarvas hazánkban jelenleg csak zárttéri körülmények között fordul elő a fehérvárcsurgói vadaskertben, 50 egyedre becsült állománynagysággal [FARAGÓ (2007)].

A gímszarvas holarktikus elterjedésű, politipikus faj. Megtalálható Közép-Ázsiában, Európában, Szibéria déli területein, Észak-Afrikában és a Távol-Keleten is. Betelepítették Ausztráliába, Írországra, Chilébe, Argentínába. Telepítés útján került Új-Zélandra is, ahol elsősorban zárttéri körülmények között tartják húshasznosítás céljából [MITCHELL-JONES (1999)].

A vaddisznó (*Sus scrofa*) Eurázsia 60. szélességi foktól délre eső területein összefüggően előfordul, de jelen van Észak-Afrikában és a hátsó-indiai szigeteken is. Betelepítés során került Észak- és Dél-Amerikába [TRENSE (1989)].

A gímszarvas és a Disznófélék családjába tartozó vaddisznó hazánk két leggyakoribb nagyvadfaja. Az agrotechnológiai viszonyok megváltozása, az erdőtelepítések és a nagyragadozó fauna eltűnése az állományok felszaporodásához vezetett [FARAGÓ & NÁHLIK (1997)].

A muflon eredeti élőhelye a Földközi-tenger szigetvilága (Korzika, Szardínia, Szicília, Ciprus), de előfordul még Irakban, Iránban, Örményországban, Grúziában és Azerbajdzsánban. Európába, így hazánkba is korzikai és szardíniai törzsanyagot telepítettek be [FARAGÓ (2007)]. A muflon (*Ovis gmelini musimon*) a Juhfélék családjába tartozik, hazánkban betelepítése után 50 évvel már 2000 egyedre becsülték országos állományát. A többi hazai nagyvadfajhoz hasonlóan országos állománya felszaporodott és állománydinamikája növekvő tendenciát mutat [MÁTRAI (1980)].

A becslési adatok alapján 1997-ben 4328 dām vadat, 1013 muflont, 4515 gímszarvast és 5445 vaddisznót tartottak zárttéri körülmények között [CSÁNYI (1999, 2000)]. 2005-re ez a szám dām esetében 5398-ra, muflonnál 1964-re, gímnél 5202-re, míg vaddisznónál 14 585-re változott. A zárttéri vadgazdálkodás növekvő jelentőségét mutatja, hogy a 2009/2010-es vadászati évben, a tavaszi állománybecslések szerint már 6194 dām, 3148 muflon, 6934 gímszarvas és több mint 20 000 vaddisznó képezte a vadaskerti, vadfarmi állományokat. Ez dām esetében a teljes becsült egyedszám (a szabadtéri egyedszámot is beleértve) 23 %-át teszi ki, gímszarvasnál ugyanez az arány 8 %, muflonnál 30 %, vaddisznónál pedig 20 % (INTERNET 4).

2.3. A zárttéri vadgazdálkodás törvényi szabályozása

A zárttéri vadgazdálkodás törvényi szabályozását illetően a vad védelméről, a vadgazdálkodásról, valamint a vadászatról szóló 1996. évi. LV. törvényben, illetve a törvény végrehajtásának szabályairól szóló 79/2004 (V. 4.) FVM rendeletben foglaltak az irányadók. A zárttéri vadgazdálkodás keretében különböző vadfajok zárttéri körülmények közötti tartása, szaporítása, védelme, hasznosítása történik. A törvény értelmében azok a vadon élő állatfajok minősülnek vadnak, melyek vadászhatóak, tehát szerepelnek a vadászható fajok jegyzékében [FÁBIÁN (2008)].

A vadászati törvény 44. §-a előírja, hogy minden vadászatra jogosultnak kötelező jelleggel 10 éves vadgazdálkodási üzemtervet kell készítenie, melynek során figyelembe kell venni a körzeti vadgazdálkodási terv adott vadászterületre vonatkozó előírásait. A törvény 47. §-a értelmében a vadgazdálkodási üzemtervben foglaltak gyakorlati megvalósítása érdekében a vadászatra jogosultnak éves vadgazdálkodási tervet kell készíteni, melyet a 10 éves üzemtervhez hasonlóan a területileg illetékes vadászati hatóság hagy jóvá. Mind a vadgazdálkodási üzemtervben, mind az éves vadgazdálkodási tervben részletesen fel kell tüntetni az adott vadászterületen folytatott zárttéri vadgazdálkodással kapcsolatos adatokat (FÁBIÁN 2008).

A törvény egyes vadfajok esetében zárttéri tenyésztést és kibocsátást ír elő a vadászati tevékenység folytatásához szükséges feltételként. Például fogolyra és fácantyúkra csak akkor lehet vadászni, ha az adott területen kibocsátás történik, a vadászati hatóság által a vad zárttéri tartásáról és kibocsátásáról kiállított engedélyben foglaltak szerint [FARAGÓ (2007)].

A vadászati törvény definiálja a vadaskert és a vadaspark fogalmát. A törvény 22. § (1) bekezdése kimondja, hogy vadaskertnek minősül a vadászterület kerítéssel elzárt része, amely gímszarvas, dámszarvas, muflon és vaddisznó tartására, szaporítására, vadászatára szolgál. Az 1996. évi. LV. törvény 24. § (1) bekezdése a vadaspark fogalmát írja körül, melynek értelmében a vadászterület azon kerítéssel elzárt területe tekinthető vadasparknak, melyet kutatási, oktatási és bemutatási célból kerítettek el [ÁKOSHEGYI (2005)]. A törvény végrehajtási rendeletének 16 §-a értelmében a vadgazdálkodási tevékenység során mesterséges vadtenyésztési tevékenységnek nevezzük a vadászható fajok zárttéri tartását és szaporítását [INTERNET 5].

A törvény 23. §-a előírja, hogy a vadászatra jogosult köteles a vadaskert kerítésének fenntartásáról oly módon gondoskodni, hogy az elzárt területről a 22. § (1) bekezdésben felsorolt vadfajok ne törhessenek ki, illetve a szabad területről természetes módon ne juthassanak oda be [FÁBIÁN (2008)].

A zárttéri nagyvad-gazdálkodás speciális területe a vadfarmi körülmények között zajló vadtartás, melynek célja elsősorban vadhústermelés, tenyészállat előállítás, illetve barkás agancs termelése. A vadfarmokon nem folytatható vadászati tevékenység, hiszen nem érik el az ehhez szükséges területnagyságot [ÁKOSHEGYI (2005)].

A törvénnyel kapcsolatos végrehajtási rendelet meghatározza a vadászati célú vadaskert legkisebb kiterjedését, ami vaddisznó és muflon esetében 200 ha, más nagyvadfajok esetében 500 ha. A végrehajtási rendelet 18 § (1) bekezdése előírja, hogy a vadaskert minden egységében biztosítani kell a vad számára a természetes táplálkozás, rejtőzködés és főleg a vadászati célokat szolgáló egységben a menekülés lehetőségét. A rendelet szerint a vadaskertben kizárólag a kert engedélyezési határozatában szereplő vadfajokra vadászhatnak, esetleges idényen kívüli vadászat esetén pedig be kell tartani a vad szaporodását figyelembe vevő, általános vadászetikai szabályokat és a vadászati szándékot előzetesen be kell jelenteni a vadászati hatóságnak [FÁBIÁN (2008)].

A törvény kimondja, hogy vadaskert, vadaspark csak a föld tulajdonosának előzetes hozzájárulásával létesíthető. A vadászterület vadaskert, vadaspark létesítése céljából való bekerítéséhez, mesterséges vadtenyésztési tevékenység, zárttéri tartás folytatásához, a vad vadászterületre történő kihelyezéséhez a vadászati hatóság engedélye szükséges [ÁKOSHEGYI (2005)].

A vadaskert létesítésének engedélyezésére irányuló kérelmet a Vidékfejlesztési Minisztériumhoz címzetten, viszont a területileg illetékes vadászati hatósághoz kell benyújtani. A vadászati hatóság az engedélyben meghatározza a telepíthető vad fajtát, darabszámát, a kert működtetése során betartandó állat-egészségügyi feltételeket. A vadaskert engedély nélküli létrehozása, üzemeltetése, a nem vadászterületnek minősülő területen, vadasparkban tartott nagyvad engedély nélküli kihelyezése vadaskertbe a vadgazdálkodási szabályok megsértésének minősül és vadgazdálkodási bírságot von maga után [FÁBIÁN (2008)].

Mesterséges vadtenyésztési tevékenységet folytatni, vadaskertet, vadasparkot, vadfarmot, szárnyasvadtenyésztő telepet létesíteni csak az állategészségügyre vonatkozó szabályok figyelembevételével lehet és a vadászterületre, továbbá az ott található vadaskertbe, vadasparkba csak állategészségügyi igazolással rendelkező vad helyezhető ki [ÁKOSHEGYI (2005)].

A Vtv. 16 § (3) bekezdése kimondja, hogy a vadászterületre (vadaskertbe) telepített nagyvadat jól felismerhetően, annak egész élettartamára maradandó módon meg kell jelölni, amennyiben az vadasparkból vagy nem vadászterületről származik [INTERNET 5].

2.4. A vadállomány, mint természeti erőforrás

Az erőforrásoknak több típusát különböztetjük meg, vannak nem megújuló (például: fosszilis energiahordozók), megújuló (például: napenergia) és léteznek olyan erőforrások is, melyek ésszerű, fenntartható módon való gazdálkodással folyamatosan megújíthatók (például: erdőállomány, vadállomány) [CSÁNYI (2007)]. A vadállománnyal csak úgy lehet fenntartható módon gazdálkodni, ha az élőhelyeket is megőrizzük, tehát a komplett ökológiai rendszerek megőrzését, fenntartását kell biztosítani, melynek a vadfajok ugyanolyan részét képezik, mint az egyes védett fajok [STANDOVÁR & PRIMACK (2001)].

A vadállománynak, mint hasznosítható természeti erőforrásnak a megőrzése nem csupán a vadgazdálkodás feladata, hanem vidékfejlesztési érdek is. A vadállomány és élőhelye is táji, természeti értéket képvisel, szerepe van a vidéki lakosság életkörülményeinek javításában, tehát szerves részét képezi a vidékfejlesztési folyamatoknak [SZŰCS (2008)].

Az eddigi tapasztalatok alapján megállapítható, hogy a vidékfejlesztési tevékenységek csak abban az esetben lehetnek sikeresek, ha a helyi lakosságot mind humán erőforrásként, mind partnerként bevonjuk a fejlesztési programokba [MAGDA & MARSELEK (2003)]. Cloke P. és Park C. nevéhez fűződik a vidékgazdaság humán erőforrásainak hierarchikus osztályozása, melyből kiderül, hogy az esetleges fejlesztési tevékenységek során a helyi lakosságnak nagy szerepe van az alapvető életmódbeli szükségletek kielégítésében (pl.: épületek létrehozása, információáramlás biztosítása) [CLOKE & PARK (1985)].

Tehát fontos a lakosság érdeklődésének felkeltése az elérni kívánt cél megvalósítása iránt, ösztönözni kell a lakosságot a közreműködésre, melynek egyik eszköze lehet a támogatás (pl.: vadaskert létesítésére) vagy a lakosság bevonása az adott tevékenységbe (pl.: természetvédelem, vadgazdálkodás) és ez által jövedelemhez juttatása. Jó példa erre az arapapagájok védelmére kidolgozott perui fajvédelmi program, melyet a fakitermelés miatt élőhelyvesztéssel, az őslakosok által folytatott vadászat és tojásgyűjtés miatt pedig kihalással fenyegetett nagytestű papagájfajok védelmére dolgoztak ki. A program keretében a helyi lakosok számára munkahelyeket teremtettek a papagájokhoz köthető turizmus és természetvédelem területén, így érdekükké vált a madarak megőrzése [STANDOVÁR & PRIMACK (2001)].

Úgy gondolom, hogy némi átalakítással, a helyi viszonyokhoz alkalmazkodva Magyarországon is lehetne hasonló elvekre alapozott, vidékfejlesztéssel egybekötött, támogatás útján megvalósított vadgazdálkodási programot indítani, például zárttéri vadgazdálkodás keretében.

Azért is lenne indokolt ez, mert a vadaskerti, vadfarmi gazdálkodás során olyan termékek állíthatóak elő, amelyek jelentős bevételi forrást jelenthetnek a vidéki lakosság számára. Ezen kívül lehetőség van az erdészeti, mezőgazdasági és élelmiszeripari melléktermékek (például: ocsú, napraforgó pogácsa, sörtörköly, répaszelet) felhasználására, kutató-fejlesztő tevékenység végzésére, nehezen művelhető földterület hasznosítására is. De a zárttéri vadgazdálkodás szerepet játszik a turizmusban, oktatásban, vadkármegelőzésben és nem utolsósorban, a fajvédelemben, génmegőrzésben [ÁKOSHEGYI (2005)].

A zárttéri vadgazdálkodás fajvédelemben betöltött szerepére jó példa a Magyar Fogolyvédelmi Program, melynek keretében élőhely-fejlesztéssel egybekötött zárttéri tenyésztés és kibocsátás történik [HELTAI (2004)].

A különböző értékkategóriákat képviselő természeti erőforrásokkal, mint például a vadállománnyal és ezen belül az egyes vadfajokkal történő gazdálkodás során is érvényesíteni kell a gazdasági tevékenységek szervezésének egyik legfontosabb alapelvét, a fenntarthatóságot. Az egyes erőforrások értéke alatt érthetjük az adott erőforrás eladási árát, a még kiaknázatlan, természetes állapotot, illetve a jövőben megtestesítendő értéket. Egy adott vadfaj, például a szika szarvas értékét meghatározhatja az állomány húsának az ára, az ökoturizmusban játszott szerepe vagy a jövőbeni populációbiológiai kutatásokhoz való hozzájárulás. A jövőbeli értéket potenciális értéknek is nevezzük [STANDOVÁR & PRIMACK (2001)].

A vadállomány képviselhet közvetlen vagy közvetett használati értéket. A közvetlen használati érték fogalma alatt a közgazdaságtan azokat a magánjavakat érti, melyek az erőforrás kiaknázása, felhasználása által hozhatók létre. Ezzel szemben a közvetett használati értéket képviselő közjavak megteremtésének nem feltétele az adott erőforrás elhasználása, megsemmisítése. Ilyen közvetett használati értéknek tekinthetők többek között a biológiai sokféleség, a genetikai változatosság megőrzéséből származó előnyök. Ide sorolható például az eredeti, táji környezetben elhelyezkedő vadaskertek, vadsparkok, állatkertek által nyújtott turisztikai, rekreációs, tudományos kutatási, oktatási lehetőség [MCNEELY (1988)].

Az egyes vadászható fajok az ősidőktől fogva nagy szerepet játszanak az élelmezésben, bár napjainkban már inkább domesztikált állatfajok húsát használják élelmezési célra, mert olcsóbban hozzá lehet jutni, mint a vadhúshoz. A világ számos országában azonban az ott élő vadfajoknak és húsuknak jelenleg is alapvető szerepe van az emberek fehérjeszükségletének kielégítésében. A vadhús valódi értéke abban mutatkozik, hogy a közvetlen fogyasztás által jelentős mértékben hozzájárulnak a falusi, vidéki lakosság életszínvonalának fenntartásához, melyet fogyasztói használati értéknek nevezzünk [STANDOVÁR & PRIMACK (2001)].

A vadállomány anyagi értékét a vadgazdálkodás és ezen belül a zárttéri vadgazdálkodás keretében történő hasznosítás során előállított termékek, megvalósított szolgáltatások piaci árával fejezhetjük ki. Ez lehet az értékesített vadhús, tenyészállat, trófea ára, továbbá bérvadászati bevétel.

A szarvasfajok zárttéri tartása során lehetőség van barkás agancs előállításra és értékesítésére, habár Magyarországon jelenleg egyik szarvasfarm sem termel barkás agancsot jelentős mennyiségben. A barkás agancsot és az abból készült gyógyhatású készítményeket már több ezer éve használják a keleti orvoslásban, ezért van rá kereslet [ÁKOSHEGYI (2005)].

2.5. A vadgazdálkodás és a vidékfejlesztés kapcsolata

A vadgazdálkodás, illetve a vidékfejlesztés kapcsolatának bemutatása kapcsán tisztázni kell a két tudományterület fogalmát, illetve tevékenységük során elérni kívánt célokat.

A vidékfejlesztés olyan komplex tevékenység, amely magába foglalja a tanyák, falvak és a hozzájuk kapcsolódó települési és termelő infrastruktúra fejlesztését, a foglalkoztatási és kereseti viszonyok javítását, az élő és épített környezeti értékek megőrzését, fenntartható hasznosítását. Ezen kívül kiterjed a vidéki térségekben folytatott gazdasági tevékenységekre, a vidéki közösségek fejlesztésére, továbbá a mezőgazdasággal, élelmiszeriparral és az élő környezettel kapcsolatos fejlesztésekre [SZÜCS (2008)].

A vadgazdálkodás az egyes vadfajok elterjedési területének, mennyiségi és minőségi jellemzőinek tudatos befolyásolása valamilyen előre meghatározott cél érdekében. Ez a cél lehet a vadállománynak, mint erőforrásnak a védelme, hasznosítása vagy a védekezés-szabályozás hatékonyabbá tétele [CSÁNYI (2007)].

Az előbbiekben ismertetett két fogalomrendszer összehasonlítása során megállapítható, hogy mind a vidékfejlesztés, mind pedig a vadgazdálkodás kapcsolódik a természet közeli, vidéki környezethez, a természeti erőforrások hasznosításához és fontos szerepet játszik a vidéki lakosság életkörülményeinek javításában, a helyi, speciális adottságokhoz igazodó gazdasági tevékenységek kialakításában.

A vadállomány és ezen belül az egyes vadfajok a természeti erőforrások közé tartozó állatvilág részeként a vidékgazdaság egyik fontos erőforrását testesítik meg, ami szorosan összefügg a humán erőforrások (pl.: vidéki emberek, közösségek), tájképi erőforrások rendszereivel. Gondoljunk csak a vadászturizmusra, a vadörként, vadaskerti dolgozóként foglalkoztatott emberekre [MAGDA & MARSELEK (2010)]. Ennek fényében kijelenthető, hogy a vadállomány a vidéki térségek erőforrásrendszerének igen lényeges eleme, melynek hasznosítása nem csak a vadgazdálkodás, hanem a vidékfejlesztés feladata is [SZAKÁL

(1999)]. Ennek értelmében a vidékfejlesztés fontos tárgyát képezi a különböző vadfajok, védett állatfajok állományának és élőhelyeiknek a fenntartása, már csak azért is, mert ezek a természeti erőforrások az eszmei értékükön kívül gazdasági értéket is képviselhetnek, bevételi forrást jelenthetnek.

A vadgazdálkodási tevékenység azonos szinten, területen történik a mezőgazdasággal, erdőgazdasággal, falusi turizmussal, természetvédelemmel, szerepe van az élelmiszertermelésben, környezetvédelemben és ezekkel együtt alkotja a vidékfejlesztés tárgyát, eszközeit. A vadgazdálkodás hozzájárulhat a Közös Agrárpolitika céljainak eléréséhez, hiszen a mezőgazdasággal együtt részt vesz a megfelelő minőségű és mennyiségű élelmiszer-kínálat előállításában, az agrárgazdaság termelékenységének fokozásában, a munkaerő hatékony kihasználásában, a vidéki népesség jövedelem-színvonalának javításában [KAPRONCZAI (2007)]. Ezeknek a céloknak a jövőben való elérése megoldást jelenthetne a vidék egyre súlyosabb társadalmi, gazdasági problémáira [RITTER (2008)].

A vadgazdálkodás közvetlen és közvetett módon is fontos hatást gyakorol a vidéken élő lakosság életére. Erre talán az egyik legjobb példa a vadkármegelőzésben betöltött szerepe. Megfelelő állományszabályozás nélkül a nagyvadfajok jelentős bevételkiesést eredményező károkat okoznának a mező- és erdőgazdaság számára, ami visszavetné az agrárgazdaság termelékenységét, így romlana az életszínvonal [FARAGÓ (2007)].

A vadgazdálkodásnak nagy szerepe lehet a természeti és táji értékekben gazdag területek, a tanyás térségek, az aprófalvas térségek, a mezőgazdasági és vidékfejlesztési térségek hatékony, hosszú távú fejlesztésének előidézésében, amely a természetkímélő, természethez közeli gazdálkodási formákra, az ökoturizmusra, a falusi szálláshelyek kapacitását hasznosító idegenforgalomra, a piacképes termékeket előállító biogazdálkodásra épül. Tulajdonképpen a vadgazdálkodási tevékenységek megfelelnek ezeknek a kritériumoknak, ráadásul integrált módon kielégítik a vidékfejlesztésben oly fontos mező- és erdőgazdálkodási, rekreációs igényeket is [MAGDA & MARSELEK (2010)].

Különösen az észak-magyarországi és az észak-alföldi régióban kell kihasználni az imént említett lehetőségeket, ahol a gazdasági mutatók jelentős mértékben elmaradnak az országos szinttől és a vidékfejlesztés során leginkább az agrárgazdaságra lehet építeni [VAJSZ & PUMMER (2006)]. A vidékfejlesztés a területfejlesztés részét képezi, ezért a helyi, települési szinten, sikeresen megvalósított fejlesztési programokat ki lehetne terjeszteni kistérségi, sőt regionális szintre is [FARKAS (2002)].

A vadgazdálkodás és a hozzá kapcsolódó vadászturizmus kitörési pontot jelenthet a vidék számára, mivel kapcsolódik a turizmusfejlesztéshez, az alternatív jövedelemszerzési

lehetőségek bővítéséhez. A vadgazdálkodás munkahelyeket teremt és mindemellett környezetkímélő is [FÁBIÁN (2006)]. A vadászturizmus és a vele összefüggő állatmegfigyelés a vidéki turizmusformák közé tartozik és kiválóan összekapcsolható a falusi- és ökoturizmussal, a borturizmussal, a vidékfejlesztési célokkal [MAGDA & MARSELEK (2010)].

A vadászturizmus jelentőségét mutatja az országba érkező külföldi vendégvadászok száma, mely 23-25 ezer főre tehető évente. Egy vendégvadász általában 3-5 napot tölt hazánkban, ami éves viszonylatban 100 ezer vidéki szálláshelyeken eltöltött vendégéjszakát jelent ([FÁBIÁN (2006)]).

Habár jogi értelemben a védett és nem vadászható, vadon élő állatfajok nem minősülnek vadnak, a vadgazdálkodási tevékenységek e fajok állományaira hatással vannak, hozzájárulnak fennmaradásukhoz [CSÁNYI (2007)]. A zárttéri tenyésztési programoknak, a zárttéri vadgazdálkodás során szerzett tapasztalatok felhasználásával a védett fajoknak, mint természetvédelmi, ökológiai, turisztikai, vidéki értékhordozóknak a megőrzésében, esetleges visszatelepítésében, bemutatásában is szerepe van. Ilyen zárttéri tenyésztésre, természetvédelmi szakkifejezéssel élve „ex situ” védelemre alapozott program segítségével mentették meg többek között a kaliforniai kondort, a feketelábú görényt, az arany oroszlánmajmocskát, a Dávid-szarvast, illetve a Przewalski lovat is [STANDOVÁR & PRIMACK (2001)].

Az arany oroszlánmajmocska Brazília esőerdeiben él, azonban az erdőterületek feldarabolódása miatt az 1970-es évek elejére már csak néhány erősen izolálódott populációja maradt fent. Az állatkerti körülmények között folytatott tenyésztési programnak és élőhelyeik védelmének köszönhetően megkezdődhetett a faj vadonba történő visszatelepítése, melynek sikeréhez a helyi, vidéki lakosság is hozzájárult [Dietz J. & Dietz L. & Nagagata (1994)].

A kaliforniai kondor eredeti elterjedési területe mára erősen urbanizálódott, 1985-re a teljes vadon élő állomány 6 példányra esett vissza. Ez hívta életre a Los Angeles és San Diego állatkertjeiben zajló tenyésztési programot. 1991-ben bocsátották szabadon az első fogságban nevelt egyedeket [U. S. FISH AND WILDLIFE SERVICE (1995)].

A Dávid-szarvas és a Przewalski ló vadon kihaltak minősül. A Dávid-szarvas Kína vadaskertjeiben maradt fent nagyobb számban [STANDOVÁR & PRIMACK (2001)].

Hazai példákkal is találkozhatunk a zárttéri vadgazdálkodás gyakorlatának fajvédelmi célokra történő felhasználása kapcsán. A Magyarországon egykor még vadászható, mára fokozottan védett tűzok, illetve az ország területén szabadtéri viszonyok között kipusztult nyírfajd védelme és zárttéri szaporítása érdekében nevelő-, illetve tenyésztőtelepeket hoztak létre [FARAGÓ (2007)].

3. ANYAG ÉS MÓDSZER

3.1. Anyag

3.1.1. A vizsgálat tárgyának bemutatása

Vizsgálataimat a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található Megyaszó településen, illetve a község területén fekvő vadászterületen végeztem.

Maga a vadászterület vegyesvadas jellegű. A nagyvadfajok közül legnagyobb számban vaddisznó és őz él a területen, de időnként a gímszarvas is megjelenik váltóvadvként. Az apróvadfajok közül a balkáni gerle, a fácán, a tőkés réce és a mezei nyúl állományai a legjelentősebbek, de örvös galamb, szárcsa, fogoly is előfordul a vadászterületen. Az imént említett apróvadfajokon kívül még vörös róka, nyestkutya, pézsmapocok, borz, házi görény, nyest, szarka, szajkó és dolmányos varjú is él a területen.

Megyaszón 2012-ben létrehoztak egy szarvasfarmot, ahová 22 db dámszarvast telepítettek. Ez a kezdeményezés a járás területén egyedülállónak mondható. A későbbiek során a farmi állomány nagyságát növelni szeretnék.

Vizsgálataim tárgyát képezi a helyi adottságok, a területen folytatott vadgazdálkodás gyakorlatának tanulmányozása. Arra is választ szeretnék kapni, hogy a vadgazdálkodásnak, és ezen belül a zárttéri vadgazdálkodásnak milyen szerepe lehet a vidéki település fejlődésének elősegítésében, a helyi gazdaságfejlesztésben, a lakosság életszínvonalának javításában. Azt is vizsgálom, hogy a vadgazdálkodási tevékenységek hogyan kapcsolhatóak össze a vidékfejlesztési tevékenységekkel.

3.1.2. A vizsgált terület helyzeti energiái, közlekedés-földrajzi adottságai

A vizsgálat tárgyát képező település, illetve annak külterületén található vadászterület és vadfarm az Észak-magyarországi régióban, ezen belül Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, illetve a Szerencsi járásban, a Zemplén nyugat felé elhúzódombságainak egyik völgyében helyezkedik el. A település déli szomszédságában található Taktaszada, Hernádnémeti, míg észak felől Szentistvánbaksával határos. Keletről Monok, Legyesbénye, Bekecs, nyugatról Gesztely, Újcsanáros, Alsódobsza és Aszaló sorolható a szomszédos települések közé.

Megyaszó a magyar-szlovák határ közelében fekszik, a község és a szlovák határ közötti távolság 52,1 km, ami utazási időben 54 percet jelent. A község 27,1 km-re található a megyeszékhelytől, Miskolctól, ami utazási időben kifejezve 36 perc. A település és a járásközpont, Szerencs közötti távolság 15 km, ez az út átlagosan 10 perc alatt tehető meg. Megyaszó 202 km-re helyezkedik el a fővárostól, Budapesttől.

Szoros város-falu kapcsolat figyelhető meg Megyaszó és Szerencs, illetve Megyaszó és Miskolc között. Ezen a két városon keresztül érhetőek el leghamarabb a közúti és vasúti közlekedési főútvonalak. A Megyaszón keresztülhaladó főút Miskolc térségében kapcsolódik a megyét érintő többi főúthoz, ahol sugaras rendszert alkotnak. Megyaszó gyorsforgalmi úti kapcsolatát a megyeszékhelyen keresztülhaladó M30-as autópálya biztosítja, amely az M3-as autópályához kapcsolódik.

A tárgyalt település lakossága számára Miskolcon és Szerencsen érhetőek el a legközelebb a középfokú ellátást nyújtó intézmények, úgy, mint a szakiskolák, szakközépiskolák, gimnáziumok, szakosított könyvtárak, szakrendelők, nagyáruházak, éttermek, többcélú sporttevékenység végzésére alkalmas intézmények. Miskolcon található meg a megye legjelentősebb felsőoktatási intézménye, a Miskolci Egyetem.

A vasúti szolgáltatások szintén Szerencsen, illetve Miskolcon érhetőek el a leghamarabb.

3.1.3. A vizsgálati terület természetföldrajzi jellemzése

Megyaszó külterületének fekvése hossz tengelyét tekintve észak-déli irányú. A külterület egyharmada tipikus Tisza menti táj, felső kétharmada dombokkal tarkázott.

A község területének éghajlata nedves kontinentális, hosszú nyárral és a Kárpátok közeli elhelyezkedéséből adódóan erős hegyvidéki hatással. Az évi átlagos középhőmérséklet $8,3-9\text{ }^{\circ}\text{C}$, a vegetációs időszak alatt mért átlaghőmérséklet $10,2\text{ }^{\circ}\text{C}$. A napi középhőmérséklet, mintegy 180 napon át (április 15. és október 13. között) $10\text{ }^{\circ}\text{C}$ -nál is magasabb. A nyári legmelegebb napok maximum hőmérsékletének több évi átlaga $32,4-33,4\text{ }^{\circ}\text{C}$, a téli leghidegebb napoké pedig $-19\text{ }^{\circ}\text{C}$.

165-170 napra tehető a fagymentes időszak hossza. Tavasszal még április 15-e után is lehet fagyra számítani, ősszel pedig általában október 13-ra tehető az első fagyos nap. Az éves napfénytartam nem sokkal marad el az 1850 órától, a nyár során, északon 690 órán keresztül, délen viszont 720 órán át süt a nap. Az uralkodó szélirány É-ÉK-i, az átlagos szélsébség $2-2,5\text{ m/s}$. Az északi területrészekén az évi csapadékösszeg 630 mm , míg a déli részekén 530 mm csapadék hullik éves viszonylatban. Évente átlagosan 40-45 napon keresztül borítja hótakaró a talajt, a hó vastagsága átlagosan $16-18\text{ mm}$.

A terület éghajlati adottságai igen kedvezőek a szántóföldi növénytermesztéshez, a különböző kertészeti kultúrák számára és főleg a déli fekvésű részekén a szőlőtermesztéshez.

A vizsgált terület a természetes vízellátás szempontjából is igen kedvező adottságokkal rendelkezik. A község a Hernád-folyó völgyében helyezkedik el, ezért a terület legjelentősebb természetes vízfolyása a Hernád, amely a település egyik természetes és egyben közigazgatási

határát is alkotja. A Hernád halakban gazdag. A ragadozóhalak közül főképpen csuka, szürke harcsa, balin, süllő és sügér fordul elő vizében. A békéshal fauna is igen változatos, melyet legnagyobb számban a ponty, a márna, a paduc, a domolykó és különböző keszegfajok képviselnek. A településen három jelentősebb vízhozamú patak található, a Csorgó-patak, a Harangod-patak, illetve a Fenyér-patak. Ezen kívül több forrás és felszín alatti vízfolyás is van Megyaszó területén. A patakok felduzzasztásával, a község külterületén létrehoztak egy völgyzárógátas víztározót, melynek területnagysága 22,5 ha. A Hernád-folyó és a helyi víztározó a horgászturizmus színhelyei.

A község területén, a magasabb térszíneken főleg jó termőképességű csernozjom barna erdőtalajok és agyagbemosódásos barna erdőtalajok találhatók. A Hernád mentén elsősorban réti öntéstalajok lelhetők fel. A falu területének talajai átlagosan 20-22 aranykorona értékkel rendelkeznek.

Megyaszó a Harangod vidék nevezetű kistájon belül helyezkedik el, a kistáj területén két flórajárás található, a Zempléni (Tokaji) - hegység flórajárása, illetve a síkvidéki területrészeket uraló Tiszántúli flórajárás. A tárgyalt település természetes fás társulása a tatárjuharos lösztölgyes, amely mára csak igen kevés helyen található meg, foltokban. Jelenleg a község nagyobb kiterjedésű fás társulásait a telepített tölgyerdők, akácosok, erdei fenyvesek, nyárasok és az ártéri erdők alkotják. A cserjefajok közül a kökény, a fekete bodza, a vadrózsa, a galagonya, a mogyoró, a fagyal, a veresgyűrű som és a kecskerágó fajok fordulnak elő leggyakrabban. A nyílt társulások közül a kaszálórétek és a völgyalji mocsárrétek uralják a területet.

A település védett természeti értékei között említhető a tátorján nevű növény és a Csákó elnevezésű területrészen található faopál-lelőhely. A tátorján egy jégkorszakból fennmaradt maradványfaj, melynek 60-80 töből álló állománya telepedett meg a Hernád megyaszói szakaszon elhelyezkedő partfalának suvadásán. A faj védelmére hozták létre a Megyaszó-i Tátorjános Természetvédelmi Területet, melyhez tanösvény is tartozik.

A terület állatvilága rendkívül gazdag. A vadászható fajokon kívül számos védett állatfaj is előfordul, úgy, mint az erdei egér, a mezei pocok, különböző cickányfajok, vakond, keleti és nyugati sün, közönséges és gyöngyös ürge, hörcsög, menyét, hermelin, nyuszt, vidra, vadmacska stb. Az előforduló madárfajok közül érdemes megemlíteni a mezei és házi verebet, a barázdabillegetőt, a kerti rozsdafarkút, a cinegefajokat, a vörösbegyét, a seregélyt, az ökörszemet, a gyurgyalagot, a búbos bankát, a rigófajokat, a kakukkot, a fürjet, a bíbicet, a csókát, a hollót, a vadgerlét, a kék galambot, a fehér gólyát, a fekete gólyát, a szürke gémet, a nagy kócsagot, a bakcsót és a vízityúkot. A ragadozó madarak közül az egerészölyv, a barna

rétihéja, a karvaly, a héja, a vörös vércse, a kabasólyom, a gyöngybagoly, a kuvik és a macskabagoly fordul elő a leggyakrabban. Fontosnak tartom kiemelni, hogy az igencsak jelentős természetvédelmi értéket képviselő uhu és parlagi sas is előfordul a község területén.

3.1.4. A terület társadalom- és gazdaságföldrajzi jellemzőinek bemutatása

Megyaszó lakosainak száma 2722 fő, a település népsűrűsége 52,49 fő/km². A településen élő roma lakosság aránya 19,1%, a roma lakosság jelentős része munkanélküli.

A községben élő lakosok közül 663 főt foglalkoztatnak. A település lakosságából 279 fő munkanélküli. A munkanélküliek nagy része általános iskolai vagy annál alacsonyabb végzettséggel rendelkezik. Megyaszó lakossága öregedő, az állandó népesség 54%-a a 18-59 éves korosztályba sorolható, a lakosok 17%-a 60 évnél idősebb.

A faluban 920 db lakás található, a lakásellátottság 2,95 fő/lakás. Megyaszáron jelenleg 60 db közművesített ingatlan, illetve 5 db ipari tevékenység végzésére alkalmas épület vár hasznosításra. Jelenleg kihasználatlan a Harkányi-kastély épülete is, melyhez 9 ha alapterületű park és gyümölcsös tartozik. A kastély a településtől délre helyezkedik el és néhány éve még gyermekotthonként működött.

A település gazdasága elsősorban a mezőgazdaságra épül, emellett erdőgazdálkodás és vadgazdálkodás is folyik a falu külterületén. A halászat, horgászat gazdasági szerepe nem jelentős, inkább csak sporthorgászat zajlik. Kitermelhető ásványkincs vagyonnal nem rendelkezik a község, ezért bányászati tevékenység nincs.

Megyaszó közigazgatási területe 5342 ha nagyságú, melyen belül a művelhető földterület 3869,5 ha-t tesz ki. A szántó művelési ágba tartozó területek aránya a legmagasabb, de az erdő- és gyepterületek művelhető területen belüli aránya is számottevő. A falu területén szőlőültetvények és gyümölcsösök is találhatók.

A településen előállított mezőgazdasági termékek között említhető a gabona, a csemege- és borszőlő, a bor és különböző állati eredetű termékek (pl.: tej, hús, tojás). A háztáji és ültetvényszerű gyümölcsösökben kajsziarackot, almát, szilvát, cseresznyét és meggyet is termesztnek. A szántóföldi növények közül csemege- és takarmánykukoricát, őszi búzát, tritikálét, tavaszi és takarmányárpát, őszi káposztarepcét, napraforgót, cirkot, fénymagot termesztnek nagyobb területen.

A korábban már említett mezőgazdasági vállalkozás három megyaszói telephelyén házi sertést, mangalicát, szürke marhát és húsmarhafajtákat tenyésztnek. A háztáji gazdaságokban elsősorban baromfit, sertést, házi nyulat tartanak saját célra. Néhány háznál még tejelő tehenekkel is foglalkoznak. A község lakossága már hosszú ideje foglalkozik

szőlőtermesztéssel és az ehhez kapcsolódó bortermeléssel. Megyaszó külterületén található egy 118 borospincéből álló pincefalu, amely a falusi turizmus és a borturizmus színterét alkotja. A településen egy pálinkafőző is működik, melyben igen jó minőségű pálinkát állítanak elő.

A lakossági igények kielégítését a településen működő polgármesteri hivatal, bölcsőde és napközi otthonos óvoda, általános iskola, orvosi rendelő, fogászati rendelő, gyógyszertár, idősök otthona, művelődési központ és egy helyi posta biztosítja. Az elosztó szolgáltatásokat 1 db nagyáruház, négy élelmiszerbolt, két vegyeskereskedés, két zöldség- és virágbolt, négy italszaküzlet és egy ruházati bolt biztosítja. A kereskedelmi tevékenység lebonyolítására szolgál a település piactere is.

3.2. Módszer

Vizsgálataim során helyzetfeltárást folytattam és társadalomtudományi kutatást is végeztem a település lakosainak, illetve a vadgazdálkodásban dolgozó szakemberek körében. A közvélemény-kutatás kérdőíves formában valósult meg, 180 fő megkérdezésére került sor. Ezen kívül személyes interjúkat is készítettem az érintettekkel.

A kérdőíves vizsgálat eredményeinek feldolgozása az SPSS 15.0 adatelemzési rendszer segítségével történt. A többváltozós elemzési módszerek közül a keresztábla-elemzést, illetve egy szempontos varianciaelemzést alkalmaztam. A helyzetfeltárás és a vizsgálatok során kapott eredményeket SWOT - analízis formájában foglaltam össze, ami alapján konfrontációs mátrixot készítettem.

4. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK

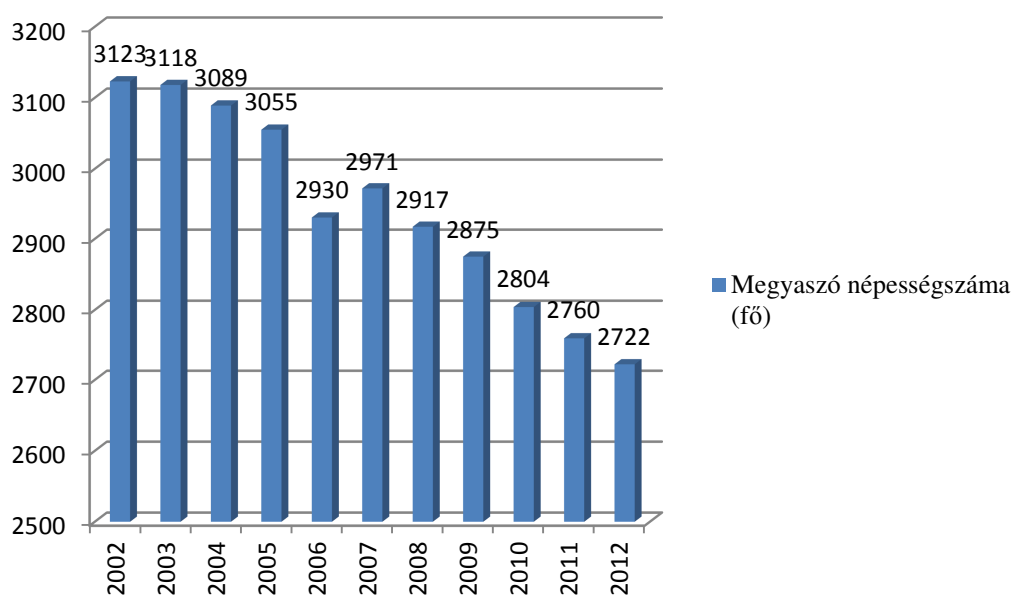
4.1. Helyzetfeltárás

4.1.1. A település társadalmával, gazdaságával és a foglalkoztatási viszonyokkal kapcsolatos adatok

A vizsgált terület, illetve település helyzeti energiáinak, közlekedés-földrajzi, természetföldrajzi, társadalom- és gazdaságföldrajzi adottságainak nagy része az Anyag és módszer című fejezetben már ismertetésre került. Ez okból kifolyólag a helyzetértékelés során leginkább a vizsgált gazdasági tevékenységgel, gyakorlattal összefüggésben lévő, valamint a stratégiaalkotás szempontjából fontos információkat ismertetem, részletezem.

Megyaszó népességszámának alakulásával kapcsolatban megállapítható, hogy a településen élők száma évről évre folyamatosan csökken. Az 1. ábra alapján látható, hogy 2002-ben még 3123 fő élt a faluban, ez a szám 2006-ra 2990 főre, 2011-re pedig 2760 lakosra csökkent.

A népességszám negatív alakulása a helyi társadalom öregedő tendenciát mutató korösszetételével és a kevés munkalehetőség miatti elvándorlással hozható összefüggésbe. A településre vonatkozó vándorlási egyenleg 2010-ben -22,98 ezrelék volt.

Megyaszó népességszámának alakulása az elmúlt tíz évben

1. ábra

(Forrás: http://www.ksh.hu/helysegnevtar_menu)

A község területén összesen 251 db regisztrált vállalkozás található. A regisztrált vállalkozások nemzetgazdasági ágazatonkénti megoszlását az 1. táblázat mutatja, melyből látható, hogy a településen működő regisztrált vállalkozások legnagyobb része, 67%-a a

mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágba sorolható tevékenységgel foglalkozik.

Regisztrált vállalkozások tevékenység szerinti megoszlása (2012)

Nemzetgazdasági ágak	Arány (%)
Bányászat, feldolgozóipar, villamos energia, gáz-, vízellátás nemzetgazdasági ágban regisztrált vállalkozások aránya	1,2
Kereskedelem, javítás nemzetgazdasági ágban regisztrált vállalkozások aránya	8
Mezőgazdaság, vadgazdálkodás, erdőgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágban regisztrált vállalkozások aránya	67
A pénzügyi közvetítés nemzetgazdasági ágban regisztrált vállalkozások aránya	2
A szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás nemzetgazdasági ágban regisztrált vállalkozások aránya	1,6
Szállítás, raktározás, posta, távközlés nemzetgazdasági ágban regisztrált vállalkozások aránya	2,4
Egészségügyi, szociális ellátás nemzetgazdasági ágban regisztrált vállalkozások aránya	3,2
Egyéb közösségi, személyi szolgáltatás nemzetgazdasági ágban regisztrált vállalkozások aránya	0,8
Az egyéb tevékenység nemzetgazdasági ágban regisztrált vállalkozások aránya	0
Az építőipar nemzetgazdasági ágban regisztrált vállalkozások aránya	2,8
Az ingatlanügyletek, gazdasági szolgáltatások nemzetgazdasági ágban regisztrált vállalkozások aránya	8,8
Az oktatás nemzetgazdasági ágban regisztrált vállalkozások aránya	1,6

1. Táblázat

(Forrás: <http://www.regionaldata.org/>)

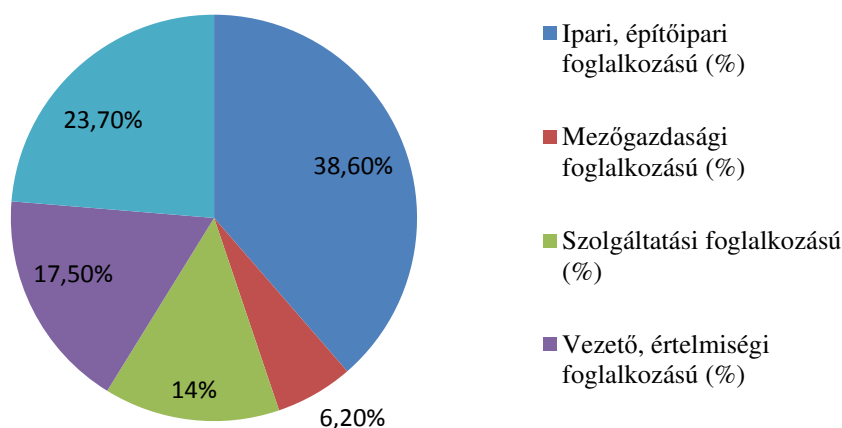
A regisztrált vállalkozások 8,8%-a ingatlanügyletekkel, gazdasági szolgáltatásokkal foglalkozik, 8%-a kereskedelemmel, javítással, 3,2%-a egészségügyi vagy szociális ellátással, 2%-a pénzügyi közvetítéssel, míg 1,6%-a oktatással foglalkozik. A községben működő vállalkozások 2,8%-a az építőiparban, 2,4%-a a szállítás, raktározás, posta, távközlés nemzetgazdasági ágban, 1,2%-a a bányászat, feldolgozóipar, villamos energia, gáz-, vízellátás területén, 1,6%-a a szálláshely szolgáltatás, vendéglátás területén tevékenykedik.

A településen az 1-9 fős méretkategóriába tartozó mikrovállalkozások dominálnak, más méretkategóriákba tartozó vállalkozások számához viszonyított arányuk 78,1%. Ehhez képest a 20-49 fős kisvállalkozások aránya 1%, míg az 50-249 fős méretkategóriába tartozó középvállalkozások aránya mindössze 0,3%.

A településen 100 foglalkoztatottra 175 eltartott jut, férfiak esetében a foglalkoztatási ráta 49,3%-os, míg nők esetében ez 36,7%.

A foglalkoztatottak 38,6%-a ipari, építőipari foglalkozású, 6%-a mezőgazdasági foglalkozású, 14%-a a szolgáltatás területén dolgozik, 17,5%-a pedig vezető, értelmiségi foglalkozású. A

településen élő foglalkoztatottak jelentős része, 23,7%-a más településre ingázik, elsősorban Miskolcra és Szerencsre (2. ábra).

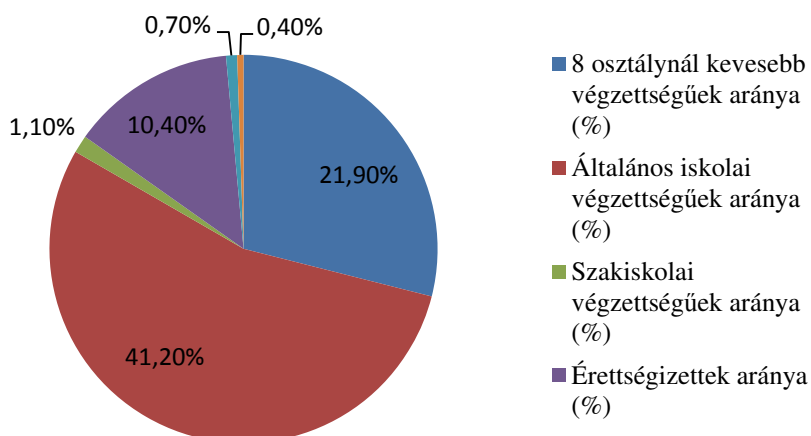
Foglalkoztatottak ágazatonkénti megoszlása (2012)

2. ábra

(Forrás: <http://www.regionaldata.org/>)

A településen élő álláskeresőket jelentős része alacsony iskolai végzettséggel rendelkezik. A községben élő munkanélküliek 21,9%-a 8 osztálynál alacsonyabb iskolai végzettséggel, 41%-a pedig általános iskolai végzettséggel rendelkezik.

Ezen lakosok számára szinte kizárólag a helyi önkormányzat által biztosított közmunka, illetve a helyi termelők által biztosított mezőgazdasági idénymunka nyújt foglalkoztatási lehetőséget. A munkanélküli lakosság 1,1%-a szakiskolai végzettséggel, 10,4%-a érettségivel, 0,7%-a főiskolai végzettséggel, 0,4%-a pedig egyetemi végzettséggel rendelkezik (3. ábra).

A munkanélküliek iskolai végzettség szerinti megoszlása (2012)

3. ábra

(Forrás: <http://www.regionaldata.org/>)

4.1.2. Tárgyi, építészeti emlékek, helyi közösségek

Megyaszó község területe az őskor óta lakott. A nyelvtanulmány a település nevét a mély és a völgy szavak összekapcsolásából származtatja. A falu nevére utaló másik feltevés szerint a település jelenlegi területét egykor kiterjedt erdő borította, melyben medvék éltek. A medvék hangja után örökölte a község a „medveszó” nevet.

Megyaszó tárgyi, építészeti emlékei közé sorolható a helyi pincefalú (4. ábra), a gótikus stílusban, a 13-14. században épült katolikus templom (5. ábra), a református templom, a Harkányi-kastély, a falumúzeum és a tájház.

Borospincék

4. ábra

(Forrás: Saját felvétel)

A helyi katolikus templom

5. ábra

(Forrás: Saját felvétel)

A helyi tárgyi emlékek között említhető a Fadrusz János szobrászmester által készített Mátyás király fejszobor és a Krisztus szobor. A Mátyás király fejszobor a Polgármesteri Hivatal előtermében, a Krisztus szobor pedig a katolikus templom épületében tekinthető meg.

A településen működő formális és informális közösségek a lakosság életének összefogása, az életminőség javítása és a település fejlesztése érdekében tevékenykednek. A helyi közigazgatási, településfejlesztési feladatokat a Polgármesteri Hivatal 9 fős köztisztviselői személyzete és a 6 fős képviselőtestület látja el.

A helyi nevelési-oktatási intézmények közé sorolható a Mackó Kuckó Bölcsöde és Napköziotthonos Óvoda, ahol 2 csecsemő- és kisgyermekgondozó, 13 óvodapedagógus és 6 óvodai dajka dolgozik. A 6-14 éves korú gyermekek oktatása a Mészáros Lőrinc Körzeti Általános Iskolában történik, ahol 19 normál és 2 eltérő tantervű osztályban folyik az oktatás. Az általános iskolában 35 fős tantestület, 3 pedagógiai asszisztens, egy iskolatitkár, egy gazdasági ügyintéző, egy rendszergazda, egy oktatástechnikus, egy karbantartó és 3 takarító dolgozik. Mindkét oktatási intézményben működik Szülői Fórum és Szülői Munkaközösség, amelyek önszerveződő civil közösségek.

Bejegyzett oktatási intézmény a HON művészeti iskola is, ahol grafikai, zenei, társas- és népi táncképzés folyik. A község lakosainak művelődéséről, a hagyományőrzésről és a települési ünnepek és rendezvények megszervezéséről az Általános Művelődési Központ gondoskodik, melynek intézményei a Művelődési Ház, a Községi Könyvtár, a Falumúzeum és Tájház.

A helyi konyhában egy élelmezésvezető és 4 konyhai alkalmazott dolgozik és az óvodát, az iskolát, az idősek otthonát, valamint igény szerint a lakosságot látja el készétellel.

A helyi közösségek között említhető még a Hankó Zoltán Olvasókör, a Nyugdíjas Klub, a Kézműves Klub, a helyi Sportkör, valamint a Megyaszoí Népdalkör és Citerazenekar. A helyi közösségszervezésben nagy szerepe van a községben tevékenykedő római katolikus és református egyházaknak és intézményeiknek.

A közbiztonsági viszonyok javítása érdekében munkálkodik a 28 önkéntes tagból álló, helyi Polgárőr Egyesület.

4.1.3. A helyi mező- és erdőgazdálkodás

A község területén gabonaféléket, takarmány- és olajnövényeket egyaránt termesztnek. A korábban nagy területen történő cukorrépa-termesztés a szerencsi cukorgyár bezárása óta megszűnt. A község külterületén összesen 3064 ha szántóföld található, ami a művelhető terület 79,18%-át teszi ki. Az erdő és a gyep művelési ágba tartozó területek aránya 8,36%, illetve 9,83%. A vizsgált területen 36,67 ha gyümölcsös és 42,39 ha művelés alatt álló szőlő is, melyeknek a művelt területen belüli aránya 0,94, illetve 1,09%-nak felel meg. A halastó és a nádas művelési ágba tartozó területek aránya elenyésző (2. táblázat).

A művelhető földterület művelési ágak szerinti csoportosítása (2012)

Művelési ág	Területnagyság (ha)	Arány (%)
Szántó	3064	79,18
Gyümölcsös	36,67	0,94
Szőlő	42,39	1,09
Erdő	323,54	8,36
Gyep	380,47	9,83
Halastó	22,5	0,58
Nádas	0,01	0,0003

2. Táblázat

(Forrás: Önkormányzat adatszolgáltatása)

Egyes területrészekén nagy számban találhatóak olyan szőlő, gyep vagy szántó művelési ágba tartozó kisebb parcellák, melyek művelésével felhagytak, így megkezdődött becserjésedésük.

Ezeket a területrészeket a jövőben valamilyen formában mindenképpen érdemes lenne újra bevonni a termelésbe.

Egy helyi mezőgazdasági vállalkozás két tanyáján 380 db húsmarhát, összesen 1080 db szőke, vörös és fecskehasú mangalicát (6. ábra), illetve 115 db szürke marhát (7. ábra) tartanak.

Mangalicák

6. ábra

(Forrás: Saját felvétel)

Szürke marhák

7. ábra

(Forrás: Saját felvétel)

A szürke marhákat elsősorban legelőfenntartásra használják, de az üszöket tenyészállatként, a herélt egyedeket pedig vágóállatként is szokták értékesíteni. A helyben tenyésztett szarvasmarhák és mangalicák feldolgozására a község területén létrehoztak egy vágópontot, ahol viszont hetente csupán néhány állatot dolgoznak fel, így a vágópont rendelkezésre álló kapacitásának nagy része kihasználatlan, az nem működik gazdaságosan. A helyben előállított mezőgazdasági és húsipari termékek helyi boltokban, üzletekben történő árusítása nem jellemző és a közétkeztetésben sem használják fel azokat.

A település külterületén található egyik tanyán kisbéri félvér és lipicai lovakat tartanak, melyeket rendszeresen lovagolnak és fogathajtó versenyeken, rendezvényeken is részt vesznek velük.

A helyi állattenyésztés és vadgazdálkodás kiadásainak jelentős részét a munkabéren kívül a magas takarmányköltség adja. Ezek csökkentésével gazdaságosabb lenne a termelés.

A településen működő szeszfőzdében évente több tonna szeszmoslék és szeszmentes gyümölcstörköly keletkezik. Ezeket a szeszipari melléktermékeket sem a helyi állattenyésztésben, sem a vadgazdálkodásban nem használják fel takarmányozásra, pedig a gazdasági állatok és a vadak is szívesen fogyasztják, ráadásul szinte ingyen, helyben beszerezhetőek.

A vizsgált területen fekvő erdők, facsoportok nagy része tisztításra szorul, hiszen elburjánzott az aljnövényzet. További probléma, hogy egyre nagyobb területrészeket foglal el a hazánkban

nem őshonos fehér akác, ezzel kiszorítva az őshonos fafajokat. Az akác nem csak az erdőszűlt részeken terjeszkedik, hanem az utak, erdősávok mentén, műveletlen gyep- és szántóterületeken is.

4.1.4. A helyi vadgazdálkodás

A vizsgált területen színvonalas vadgazdálkodás folyik, ami megmutatkozik a vadászterületen előforduló nagyvadfajok állományának minőségi jellemzőiben is. Maga a vadászterület 8345 ha nagyságú és a legnagyobb része Megyaszó külterületén található, viszont több, a település szomszédságában elhelyezkedő község területére is kiterjed, úgy, mint Alsódobsza, Sóstófalva, Legyesbénye. A vadászterületen 4 főt foglalkoztatnak hivatásos vadászként.

A 3. táblázat által szemléltetett állománybecslési adatok szerint a vizsgált területen 7 db gímszarvas, 350 db őz, 100 db vaddisznó, 350 db mezei nyúl, 300 db fácán, 10 db fogoly található. Zárttéri körülmények között 30 db dámszarvast tartanak a területen (8. ábra, 9. ábra). A szőrmés ragadozók közül a róka fordul elő a vadászterületen a legnagyobb számban, melynek becsült állománynagysága 100 db. A borz becsült létszáma 40 db, ez a szám nyest esetében 30 db, a házi görény esetében 25 db, a nyuszt vonatkozásában 15 db, a menyétnél pedig 70 db. A szárnyas predátorok becsült állománynagysága a szarka esetében 50 db, a dolmányos varjú esetében 40 db, a vetési varjúnál 300 db. Hollóból 50 db, barna rétihéjből 20 db, egerészölyvből 20 db, héjából 10 db él a területen (4. táblázat).

Dámszarvasok a vadfarmon
8. ábra

(Forrás: Saját felvétel)

Dámbika
9. ábra

(Forrás: Saját felvétel)

A vadászterületen 20 ha vadföld és 5 ha vadlegelő található, a vadgazdálkodók éves szinten 0,5 tonna szálas, 1,8 tonna szemes és 1,2 tonna lédús takarmányt használnak fel vadtakarmányozásra széna, búza, szemes kukorica és kukoricaszilázs formájában.

A vadállomány becsült létszáma (2013)

Vadfaj megnevezése	Becsült létszám (db)
Gímszarvas	7
Dámszarvas	30
Őz	350
Vaddisznó	100
Mezei nyúl	350
Fácán	300
Fogoly	10
Összesen	1147

3. Táblázat

(Forrás: Helyi vadgazdálkodási egység adatszolgáltatása)

A területen, éves szinten, átlagosan 1-2 db gímszarvast, 80 db őzet és 70 db vaddisznót ejtenek el (10. ábra). Régebben a vadászdényben, minden évben több hajtóvadászatot is rendeztek fácánra, illetve mezei nyúlra. Az utóbbi években viszont egyre ritkábban vadásznak ezekre a vadfajokra, mivel azt remélik, hogy a kímélet hatására növekedni fog az állományuk. A nagyvadfajokra lesvadászat és barkácsolás keretében vadásznak (11. ábra).

A területen nagy hagyománya van az őzbak hívással történő vadászatának, illetve a vaddisznóhajtásnak. A vaddisznóvadászon vendégvadászok vesznek részt és évente csak pár alkalommal rendeznek vaddisznóra hajtóvadászatot, mivel a szabad területen élő vadállományt nem szeretnék a gyakori hajtóvadászatokkal zavarni. Az ilyen jellegű hajtóvadászatok gyakori megrendezése és értékesítése jelentős bevételtöbbletet jelentene a vadásztársaság számára. Erre lehetőséget biztosítanak a zárttéri körülmények között (pl.: vadaskertben) megrendezett hajtóvadászatok, melyek nem lennének zavaró hatással a szabadtéri viszonyok között élő vadállományra sem.

Szőrmés ragadozók és szárnyas predátorok becsült állománynagysága (2010)

Faj megnevezése	Egyedszám (db)	Faj megnevezése	Egyedszám (db)
Szarka	50	Róka	100
Dolmányos varjú	40	Borz	40
Vetési varjú	300	Nyest	30
Holló	50	Házi görény	25
Barna rétihéja	20	Nyuszt	15
Egerészölyv	50	Menyét	70
Héja	10	Aranysakál	0
Összesen	520	Összesen	280

4. Táblázat

(Forrás: Helyi vadgazdálkodási egység adatszolgáltatása)

Őzbaktrófeák
10. ábra

(Forrás: Saját felvétel)

A község területén található les
11. ábra

(Forrás: Saját felvétel)

A vadászterületen nagyon jó minőségű őzállomány található, ennek a fajnak kiemelkedő szerepe van a trófeavadászatban. A vaddisznó vadászatához hasonlóan az őzbakokat sem bér vadászattal hasznosítják, hanem vendégvadászok ejtik el azokat, ami a vadásztársaság számára nem hoz jelentős bevételt.

Az elejtett vad húsát egy vadhúsfelvásárló cégnek adja el a helyi vadásztársaság, a vadhús értékesítéséből származó bevétel évente, mintegy 1,2 millió Ft-ot tesz ki.

A helyi mezőgazdasági termékekhez hasonlóan sajnos a helyi vadászterületről származó vadhús esetében sem jellemző a helyi üzletekben történő árusítás.

A vadászati kiadások közül éves szinten 2,26 millió Ft-ot tesz ki a munkabér, 1,2 millió Ft-ba kerül a vadtakarmányozás, a vadgazdálkodási berendezések karbantartása, létesítése. Ezekhez a kiadásokhoz minden évben hozzáadódik a feldúsult nagyvadállomány által okozott vadkár megtérítése. Az imént ismertetett számadatokból kiolvasható, hogy a vadásztársaság nem működik gazdaságosan, hiszen a kiadások összege jóval meghaladja a bevételi összeget. Ebben az is közrejátszik, hogy a helyi vadgazdálkodási gyakorlat során jelenleg nem használják ki a vadászturizmusban, a falusi turizmusban és az ezekhez kapcsolható zárttéri vadgazdálkodásban rejlő lehetőségeket.

Az utóbbi néhány évtized folyamán megváltozott a terület vadállományának faj és egyedszám szerinti összetétele. A korábban apróvadás jellegű vadászterület mára vegyesvadás jellegűvé vált, hiszen a három fő apróvad faj közül a fácán, a mezei nyúl állománya jelentősen lecsökkent, a fogoly állománya pedig összeomlott. A foglyokra jellemző sajátos szaporodási

viselkedés (idegen csapatból történő párválasztás) és a helyi szintű alacsony állománysűrűség miatt a területen élő fogolyegyedek valószínűleg szaporodási kapcsolatok kialakítására is képtelenek.

Pár évtizede zárttéri vadgazdálkodás keretében mesterséges fácán és vadréce szaporítás, keltetés, nevelés és kibocsátás is folyt Megyaszó területén. A tenyészállatok tartása és a csibék nevelése a vadgazdálkodási szakszemélyzeten kívül több, helyi családnak is munkát adott. A zárttéri apróvadtenyésztés időszakában szervezett nagyterítékű apróvadadászatok a vadászturizmuson kívül jelentős mértékben hozzájárultak a falusi turizmus forgalomnövekedéséhez is, mivel a külföldről érkező vadászok falusi szálláshelyeken, a településen szálltak meg, helyi üzletekben vásároltak ittlétük alatt. Az Irodalmi áttekintés című fejezetben is említésre került a vadászturizmus vidékgazdaságban betöltött szerepe. Napjainkban sajnos már nem folyik mesterséges apróvadtenyésztés a vadászterületen.

A fácánvadászathoz hasonló turizmus kapcsolódott a régebben még nagy számban előforduló fogoly vadászatához is. A fogoly területről való eltűnésével és az egyes apróvadfajok állománynagyságának visszaesésével nem csupán a vadászterület, de az ott található vidéki települések is veszítettek a táj arculatához tartozó örökségükből, természeti és kulturális értékükből. Az apróvadfajok állományának csökkenése az Irodalmi áttekintés című fejezetben már ismertetett okokra vezethető vissza, vagyis a nagytáblás, monokultúras gazdálkodás, az intenzív kémiai növényvédelem elterjedésére, a vaddisznó elszaporodására. A növényvédő szerek elpusztítják azt a talajon élő ízeltlábú-faunát, ami szárnyasvadfajok csibéinek, az első hetekben kizárólagos fehérjeforrást, táplálékot jelent.

Az apróvadfajok számára kedvezőtlen intenzív, nagytáblás gazdálkodás elterjedése kedvező feltételeket (pl.: nagy kiterjedésű, zavarásmentes táplálkozó- és búvóhelyek) teremtett a nagyvadfajok számára. Ezzel magyarázható a vizsgált terület nagyvadállományának, főképpen a vaddisznó és az őz állományainak felszaporodása. Az elszaporodott vaddisznók felkutatják és elfogyasztják a szárnyasvadfajok fészekaljait, ezen kívül a helyi mezőgazdaság számára is jelentős károkat okoznak, a tavaszi vetések kitúrásával és a tejes érettségi állapotban lévő vagy betakarítás előtt álló gabonafélék megdézsmálásával, ami társadalmi konfliktusokhoz vezet.

A zárttéri vadgazdálkodás újszerű formájaként, a járás területén egyedülálló módon, a helyi vadászatra jogosult Megyaszón 2011-ben létesített egy szarvasfarmot, egy 4 ha nagyságú területrészen, ami a domborzati és talajadottságai miatt mezőgazdasági művelésre nem kifejezetten alkalmas. A farmra 22 dámszarvast telepítettek, 7 bikát és 15 tehenet, illetve ünt. 2012-ben már 8 borjú született. Az állatok a farm területén található természetes táplálékon

kívül búzából, zabból, árpából és kukoricából álló abraktakarmányt, almát, zöldséges üzletből és piacról származó növényi hulladékot (pl.: káposztalevél, karalábélevél), lucernaszénát és réti szénát kapnak takarmányként. A faj igazolta kiváló legelőkészségét, mivel az elkerített területen az állatok táplálkozásuk során karbantartják a legelőt és az erdei aljnövényzetet is gyérítik.

A szarvasfarm létesítését és a törzsállomány beszerzését teljes mértékben a tulajdonos finanszírozta, mivel kifejezetten zárttéri vadgazdálkodásra, zárttéri vadtartó egység létesítésére nem lehet sem hazai, sem pedig közösségi támogatást igényelni. A farm jelenleg öt embernek biztosít állandó munkalehetőséget. A vadfarmot elsősorban hústermelés céljából hozták létre, kísérleti jelleggel, de a későbbiekben bővíteni szeretnék a területét és növelnék a zárttéri vadállomány létszámát is, és amennyiben a termelés gazdaságossá válik, más vadfajokat is szeretnének zárttéri körülmények között tartani, hasznosítani.

A szarvasfarmtól pár száz méterre található a helyi víztározó, amely gazdag halfaunával rendelkezik. A víztározó és a szarvasfarm megközelíthetősége kiváló, mivel pályázaton nyert támogatásból mezőgazdasági célú aszfaltozott utat létesítettek az említett két objektum és a környékükön található szántóföldek, gyümölcsösök elérhetőségének javítása érdekében.

4.2. A társadalomtudományi kutatás eredményei és azok értékelése

4.2.1. A kérdőíves vizsgálat eredményei

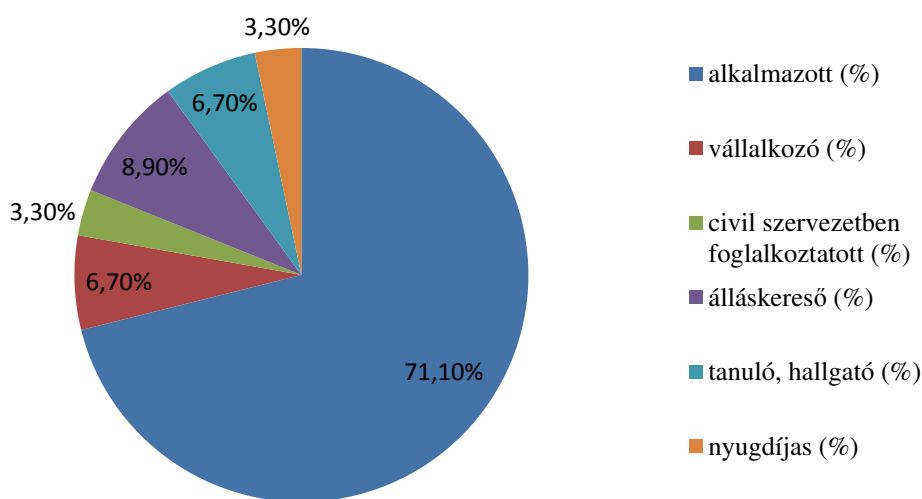
A kérdőíves vizsgálat alanyainak 43,3%-a férfi, 56,7%-a nő volt. A megkérdezettek 55,6%-a öslakosnak vallotta magát. 3,3%-uk 0-5 éve, 14,4%-uk 5-15 éve, 26,7%-uk pedig több mint 15 éve él a településen.

A kérdésekre válaszoló lakosok 34,4%-a diplomával, 27,8%-a érettségivel rendelkezik. 27,8% a szakiskolai végzettséggel rendelkezők aránya is. A megkérdezettek 2,2%-a általános iskolai végzettséggel, 7,8%-a pedig nyolc általános iskolai osztály alatti végzettséggel rendelkezik. Ezek alapján megállapítható, hogy a válaszadók jelentős része már hosszabb ideje él a településen és művelt, ezért tisztában van a vizsgálati területen fennálló múltbeli, jelenlegi, illetve a lehetséges jövőbeli viszonyokkal, állapotokkal.

A megkérdezettek 71,1%-a alkalmazott, 6,7%-a vállalkozó, 3,3%-a civil szervezetben foglalkoztatott, 8,9%-a álláskereső, 6,7%-a tanuló vagy hallgató, míg 3,3%-a nyugdíjas (12. ábra).

A válaszadók a kérdőíven feltüntetett 9 nemzetgazdasági ág közül elsősorban a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, vadgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágban látnak fejlesztési lehetőséget a vizsgálati terület vonatkozásában. A kérdőíves vizsgálat alanyainak

túlnyomó többsége, 64,4%-a helyi szinten a szerintük három legjobban fejleszthető nemzetgazdasági ág közé, fontossági sorrendben az első helyre sorolta a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, vadgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágat. A válaszadók 13,3%-a a feldolgozóipart, 7,8%-a a szálláshely-szolgáltatást, vendéglátást sorolta az első helyre. A második helyre legtöbben, azaz a megkérdezettek 25,6%-a a feldolgozóipart sorolták. A kérdésre válaszolók 17,7%-a a szálláshely-szolgáltatást, vendéglátást, 15,6%-a a kereskedelem, javítást, míg 2,2%-a a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, vadgazdálkodás, halászat nemzetgazdasági ágat sorolta a második helyre. A harmadik helyre legtöbben (23,3%) az egészségügyi, szociális ellátást és szintén a szálláshely-szolgáltatást, vendéglátást (16,7%) sorolták.

A válaszadók foglalkozás szerinti megoszlása

12. ábra

(Forrás: Saját vizsgálat eredményei)

A helyi lakosság tehát főképpen a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, vadgazdálkodás, halászat, a feldolgozóipar és a szálláshely-szolgáltatás, vendéglátás terén lát fejlesztési lehetőséget. Megyaszón, ezeknek az ágazatoknak a fejlesztését támogatja, helyezi előtérbe.

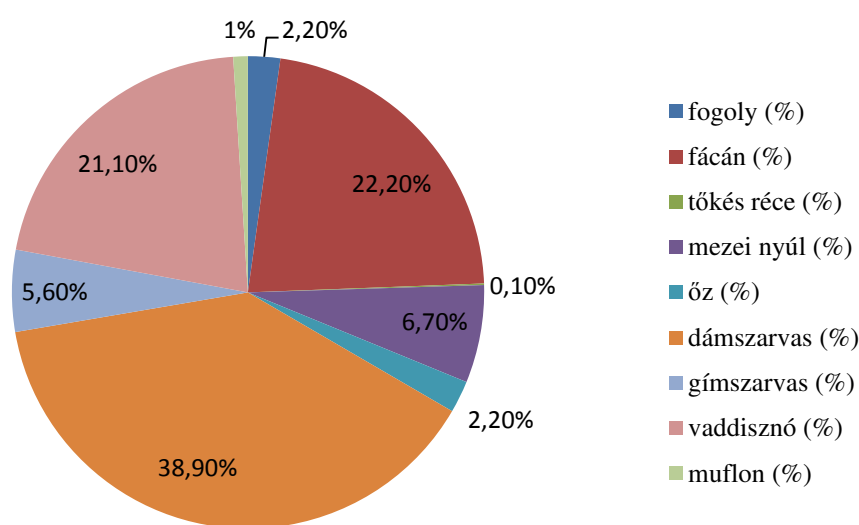
A válaszadók 86,7%-a tud arról, hogy a község területén szarvasfarm működik, vagyis folytatnak zárttéri vadgazdálkodást. A megkérdezettek szerint a zárttéri vadgazdálkodás során megvalósítható célok közül leginkább a hústermelés, a vadásztatás, illetve a vadászturizmus és az ahhoz kapcsolt falusi turizmus járulhatna hozzá leginkább a település gazdaságának fejlesztéséhez.

Az összesített eredmények alapján a különböző vadfajok közül a válaszadók 38,9%-a a dámszarvas, 22,2%-a a fácán és 21,1%-a a vaddisznó zárttéri tartását tartotta a legjobban

összehangolhatóan a helyi gazdaságfejlesztéssel, a munkahelyteremtéssel. A foglyot a megkérdezettek 2,2%-a, a mezei nyulat 6,7%-a, a tőkés récé 0,1 %-a, a gímszarvast 5,6%-a, a muflont 1%-a, míg az őzet 2,2%-a jelölte meg (13.ábra).

A helyi lakosság azért a dámszarvas zárttéri tartását, tenyésztését támogatja, mert szerintük keresett a húsa, a környéken különlegességnek számít, turisztikai vonzereje van. Jó ötletnek tartják a meglévő vadfarm fejlesztését, bővítését, mivel alkalmasak hozzá a területi adottságok és munkahelyeket teremthet.

A válaszadók 78,9%-a saját érdekének tartja, hogy a településen a helyi adottságokhoz igazodó, szakszerű vadgazdálkodást folytassanak.

Az egyes vadfajokkal történő zárttéri gazdálkodás támogatottsága
13. ábra

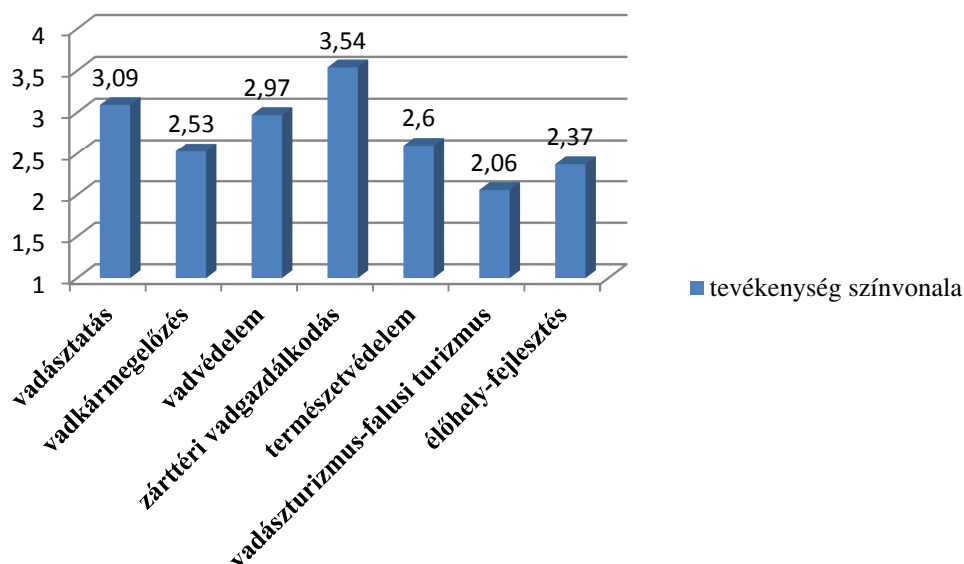
(Forrás: Saját vizsgálat eredményei)

A helyiek véleménye szerint a településen folytatott vadgazdálkodás keretében zajló vadásztatás, vadkármegeelőzés, vadvédelem, zárttéri vadgazdálkodás, élőhely-fejlesztés, természetvédelem, illetve a vadászturizmus más turizmusformákkal történő összehangolása közül egyértelműen a zárttéri vadgazdálkodás a legszínvonalasabb, tehát fejlesztésre érdemes. A megkérdezettek 1-től 4-ig terjedő skálán (ahol az 1 számít nagyon rossznak a 4 pedig a nagyon jónak) a válaszadók 60%-a nagyon jónak, 35,6%-a jónak és csupán 3,3%-a ítélte meg rossznak ennek a tevékenységnek a színvonalát. Ezzel szemben például a vadkármegeelőzést 35,6%-os arányban ítelték meg rossznak és csak 8,9%-os arányban nagyon jónak (14. ábra).

A zárttéri vadgazdálkodás a skálán átlagosan 3,54-es értéket kapott és a szórás értéke is ennek a tevékenységnek a megítélésénél volt a legalacsonyabb (0,621), tehát a lakosok egyetértettek abban, hogy a vizsgált területen nagyon színvonalas zárttéri vadgazdálkodást folytatnak. Az

1-től 4-ig terjedő skálán a vadkármegeelőzés átlagosan 2,53-as értéket kapott, az élőhely-fejlesztés esetében ez az érték 2,37, míg a vadászturizmus falusi turizmussal való összekapcsolásánál csupán 2,06, tehát a vadgazdálkodáshoz köthető tevékenységek közül ezeket tartották a legszínvonalatlanabbnak.

A válaszadók szerint a településhez köthető látványosságok, nevezetesen a helyi halastó, a pincefalu, a szarvasfarm, a helyi vadállomány, a falumúzeum, a helyi természetvédelmi területek, a mangalica és szürke marha tenyészet, valamint a Harkányi-kastély közül a pincefalu, a halastó és a szarvasfarm járul hozzá leginkább a helyi turisztikai potenciál fenntartásához. Az 1-től 4-ig (1=csekély mértékben járul hozzá, 4=jelentős mértékben járul hozzá) terjedő skálán ez a három turisztikai látványosság kapta a legmagasabb átlagos értéket. A pincefalu esetében ez az érték 3,42, a halastó és a szarvasfarm vonatkozásában pedig egyaránt 3,28 volt.

A helyi vadgazdálkodáshoz kapcsolódó tevékenységek színvonalának értékelése 1-től 4-ig terjedő skálán (1=nagyon rossz, 2=rossz, 3=jó, 4=nagyon jó)

14. ábra

(Forrás: Saját vizsgálat eredményei)

A megkérdezettek 82,2%-a egyetért azzal, hogy a község területén működő vadfarm hozzájárul a helyi turisztikai potenciál erősítéséhez. A helyiek többsége a különböző turizmusformák közül a horgászturizmus, a vadászturizmus, a bor- és gasztroturizmus, valamint a lovas turizmus területén lát fejlesztési lehetőséget. A kérdőíves vizsgálat alanyainak 76,7%-a támogatja a helyi vadászterületről, illetve vadfarmról származó vad esetleges helyben történő feldolgozását és értékesítését, sőt a megkérdezettek 70%-a szívesen vállalna munkát helyi vadaskertben, vadfarmon vagy vadfeldolgozó üzemben. A lakosság

azért tartja jó ötletnek a vadhús helyben történő feldolgozását és értékesítését, mert szerintük lenne rá kereslet, a helyiek könnyen friss vadhúshoz tudnának jutni, adottak hozzá a feltételek és fellendülne a helyi gazdaság, kereskedelem is.

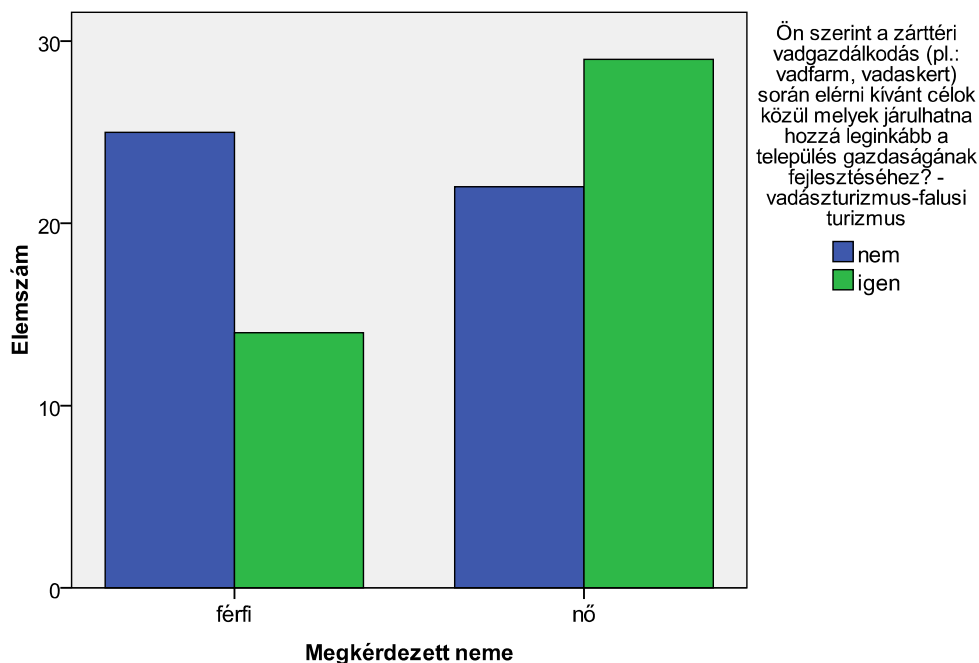
Az egyes húsfajták egymáshoz viszonyított minőségének 1-től 4-ig terjedő skálán történő értékelése alapján megállapítható, hogy a halhúst, a baromfihúst és a vadhúst tartják a legjobb minőségűnek. A skálán a halhús 3,52-es, a baromfihús 3,47-es, a vadhús pedig 3,29-es átlagos értéket kapott. A válaszadók baromfihúsból átlagosan 26,21 kg-ot fogyasztanak éves szinten, míg sertéshúsból 26,68 kg-ot. Ebből a két húsfajtából fogyasztanak a legtöbbet a helyiek. A jó minőségűnek tartott halhúsból és vadhúsból csupán 7,14 kg-ot, illetve 3,14 kg-ot fogyasztanak évente, mivel ezekhez a húsfélékhez nehezen lehet hozzájutni és a gyakran fogyasztott sertéshúshoz, baromfihúshoz képest túl drágák.

A helyiek egyetértettek abban, hogy nehéz olcsón vadhúshoz jutni, hiszen ennél a válaszlehetőségnél volt a legalacsonyabb a szórás értéke (0,148). A megkérdezettek 77,8%-a több vadhúst fogyasztana, ha ahhoz a helyi üzletekben, a többi húsfajtaival azonos árszínvonalon hozzá lehetne jutni. A válaszadók 88,9%-a szívesen vásárolna a helyi vadfarmon előállított vadhúsból, amennyiben azt elérhető áron kínálnák.

A kérdőíves vizsgálat során kapott kategorizált változók közötti kapcsolatokat feltárását keresztábra elemzés segítségével végeztem el. A keresztábra elemzés során azt vizsgáltam meg, hogy a megkérdezettek neme, életkora, iskolai végzettsége milyen hatással vannak arra, hogy a megkérdezettek hogyan vélekednek a zárttéri vadgazdálkodásban rejlő potenciálról, a falusi turizmusról, továbbá a vadhúsfogyasztást befolyásoló tényezőkről. Elsősorban természetesen arra voltam kíváncsi, hogy kimutathatóak-e statisztikailag szignifikáns különbségek a minta egyes alcsoportjai között.

Előzetes feltételezéseim szerint a vadászat és a vadgazdálkodás témaköre közelebb áll a férfi lakossághoz, így a vizsgálat elvégzését megelőzően arra számítottam, hogy a körükben magasabb lesz a zárttéri vadgazdálkodáshoz kapcsolódó tevékenységek támogatottsága. A férfiak a zárttéri gazdálkodás hozadékai közül a nőknél sokkal fontosabbnak tartották a trófea és a vadhús előállítását, míg a nők szemében leginkább annak volt nagy jelentősége, hogy a zárttéri vadgazdálkodás a falusi turizmus egyik vonzerejeként szolgálhat a településen (15. ábra). A két változó közötti kapcsolat meglétét khi-négyzet próbával igazoltam (3,893), ahol a szignifikanciaszint kevéssel az elvárt 5%-os érték alatt maradt ($\alpha=0,048$). A kapcsolat erősségét a Phi együttható segítségével vizsgáltam meg, amely gyenge (0,208) összefüggést mutatott ki.

Szignifikáns összefüggést mutattam ki a bor- és gasztroturizmus megítélésében is a települése, meglepő módon a férfi megkérdezettek ebben sokkal nagyobb potenciált látnak, mint a nők. A Khi-négyzet próba értéke ebben az esetben 5,223, a szignifikanciaszint pedig ($\alpha=0,022$). A kapcsolat erősségét a 2x2-es táblázat esetén ismét a Phi együttható segítségével vizsgáltam meg, amelynek értéke (-0,241) gyenge kapcsolatra utal.

Kapcsolat a megkérdezett neme és a zárttéri vadgazdálkodás szerepének megítélése között a vadászturizmus-falusi turizmus területén

15. ábra

(Forrás: Kérdőíves vizsgálat (2013) alapján saját szerkesztés)

A lovasturizmus megítélése ellenkezően alakult a megkérdezettek nemét alapul véve. Ennek támogatottsága sokkal inkább a nők körében magas, akiknek 78%-a lát potenciált ennek a területnek a fejlesztésében, miközben a férfiak esetében ez az arány mindössze 41%. A markáns eltérés magasabb Khi-négyzet értéket eredményezett (13,155), ami megmutatkozott a kapcsolat erősségét mérő Phi (0,382) értékében is, amely közepesen erős kapcsolatra mutat rá.

Gyakorlatilag semmilyen különbséget nem lehetett kimutatni a nemek között a fajvédelem és génmegőrzés szerepének megítélésében. Egyformán jelentős potenciált láttak a megkérdezettek a vadászturizmusban, a horgászturizmusban és a természetjárásban, miközben a műemlékekre és hagyományokra épülő turizmusban csak nagyon kevesen látnak fejlesztési lehetőséget.

A megkérdezettek életkora összességében kevésbé differenciálta a válaszadókat, mint azok neme. Jelentősebb különbség a tenyészállat előállításának lehetőségében mutatkozott, amelyet inkább az idősebbek tartottak említésre érdemes lehetőségnek. A fiatal korosztályok (30 évnél fiatalabbak) nem annyira tekintettek különlegességgént a vadhús fogyasztására, mint a középkorúak, vagy az idősebbek, s szerintük a vadhúshoz való hozzájutás sem ütközik leküzdhetetlen akadályokba. A megkérdezettek iskolai végzettsége leginkább az ökológiai szemléletmódban tesz különbséget a válaszok között. A diplomások a többi kategóriánál lényegesen nagyobb potenciált látnak az ökoturizmusban, míg például a vadállomány hasznosításánál az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők tartották fontosabbnak a trófeakészítést.

A kategorizált változóknak (ld. megkérdezett neme, életkora, iskolai végzettsége) a skála típusú kérdésekre adott válaszokra gyakorolt hatását, vagyis az egyes csoportok közötti különbségeket a válaszok számtani átlagában varianciaanalízis segítségével vizsgáltam meg. A vizsgálat során a nemek között statisztikailag szignifikáns ($\alpha < 0,05$) különbség csak három esetben volt kimutatható. A nők sokkal jobbra értékelték a vadgazdálkodás színvonalát a vadkármegelőzés területén, mint a férfiak ($F=5,83$). Ugyanakkor az egyes húsfajták minőségének értékelésénél a férfiak a vadhús ($F=5,726$) mellett lényegesen magasabb átlagos pontértéket adtak a birkahúsnak ($F=8,804$) is, mint a nők, igaz a húsok sorában náluk is az utolsó helyre került (8. táblázat).

A különböző hústípusok értékelése a megkérdezettek neme alapján

Hústípusok	Számtani átlag	F	α
Baromfihús	férfi - 3,36 nő - 3,55 összesen - 3,47	1,973	0,164
Sertéshús	férfi - 3,44 nő - 3,18 összesen - 3,29	3,356	0,070
Marhahús	férfi - 3,23 nő - 2,96 összesen - 3,47	2,330	0,130
Birkahús	férfi - 2,67 nő - 2,16 összesen - 2,38	8,804	0,004
Vadhús	férfi - 3,51 nő - 3,12 összesen - 3,29	5,726	0,019
Halhús	férfi - 3,64 nő - 3,43 összesen - 3,52	1,800	0,183

8. Táblázat

(Forrás: Kérdőíves vizsgálat (2013) alapján saját szerkesztés)

4.2.2. Az egyéni mélyinterjú során kapott eredmények

A személyes interjú során a megkérdezettek alátámasztották, hogy a község területén elhelyezkedő vadászterület néhány évtizede még apróvadas jellegű volt és a különböző vadfajok közül a fogoly, a fácán és a mezei nyúl élt itt a legnagyobb egyedszámban. Az elmondások szerint a területen jelenleg megtalálható nagyvadfajok közül az őz állománynagysága volt a legnagyobb, míg a vaddisznó csak elvétve fordult elő. A gímszarvas a mostani viszonyokhoz hasonlóan váltóvad volt. Régebben zárttéri fácánnevelés és kibocsátás is folyt a területen, amire vadászturizmus is épült. Az interjúalanyok szerint a fácán, fogoly, tőkés réce, valamint őzbakvadászatok iránt a külföldi bér vadászok körében is nagy volt az érdeklődés, akik elsősorban helyben és a környező településeken szálltak meg, vásároltak. A mesterséges apróvadtenyésztés legalább tíz helyi lakosnak adott munkát.

Napjainkban egyes apróvadfajok, elsősorban a fogoly és a fácán állománynagysága jelentősen lecsökkent, a fogoly kifejezetten ritkán fordul elő. Jelenleg az itt megtalálható vadfajok közül az őz és a vaddisznó él a legnagyobb egyedszámban a területen. A vaddisznó feldúsult állománya jelentős mezőgazdasági károkat okoz, ezért negatívan befolyásolja a lakosság életét. A zárttéri apróvad-tenyésztés és kibocsátás is megszűnt, így az ehhez kapcsolódó turizmus is háttérbe szorult.

A megkérdezett szakemberek megerősítették, hogy az apróvadfajok állománynagyságának csökkenése az intenzív (nagytáblás, monokultúras) mezőgazdasági technológia elterjedésére, az intenzív kémiai növényvédelemre, a ragadozók (pl.: vörös róka) és kóbor állatok elszaporodására, valamint a mesterséges apróvadtenyésztés és kibocsátás megszűnésére vezethető vissza. A nagyvadfajok, főképpen a vaddisznó elszaporodását az apróvadfajok számára kedvezőtlen intenzív mezőgazdasági termelés által megváltoztatott élőhelyi viszonyok, valamint az alulhasznosítás idézték elő.

A vélemények szerint a gazdálkodás során az egyes vadfajok egyenletes állománydinamikájának kialakulását kell elősegíteni, illetve annak fenntartását kell biztosítani. A vadállományt fontos természeti erőforrásnak tartották, hiszen ökonómiai szerepe mellett az ökológiai egyensúly és a biodiverzitás fenntartásában is részt vesz.

A helyi szakemberek elsősorban a zárttéri nagyvad-gazdálkodásban látnak fejlesztési lehetőséget, mivel a kivitelezés olcsóbb és hamarabb megtérül, mint a zárttéri apróvad-gazdálkodás esetében. A vélemények szerint a zárttéri apróvad-gazdálkodás akkor lenne gazdaságosabban megvalósítható, a befektetett pénz akkor térülne meg rövidebb idő alatt, ha állami vagy közösségi támogatást lehetne igényelni a zárttéri vadgazdálkodás épületeinek, berendezéseinek létesítéséhez, az állatállomány beszerzéséhez és fenntartásához. A zárttéri

apróvad-gazdálkodásra alapozott kibocsátás akkor lenne sikeres, ha élőhely-fejlesztés is folyna a területen, viszont ehhez a gazdálkodók részéről szemléletváltásra van szükség.

A zárttéri nagyvad-gazdálkodás fejlesztését azért helyezték előtérbe, mert a befektetés hamarabb megtérül, az előállított vadhús és trófea piacképesek. Ezen kívül a zárttéri nagyvad-gazdálkodásnak szerepe lehet a vaddisznó által okozott kár csökkentésében, megelőzésében, hiszen a szabad területről befogott egyedeket zárttéri körülmények között lehetne nagy számban hasznosítani. Egyes szakemberek szerint ennek kivitelezése úgy érné meg a legjobban, ha már malackorban befognák a szaporulatot és a neveléstől a feldolgozásig zárttéri technológiát alkalmaznának.

A helyi zárttéri vadgazdálkodás jelenleg hozzájárul a község turisztikai vonzerejének erősítéséhez és rekreációs célokat is szolgál, illetve a vadászterületen dolgozó vadőrökön kívül több helyi lakosnak munkát ad.

Az interjúalanyok támogatják a vadfarm területének és állományának bővítését, a későbbiekben pedig a lehetőségekhez mérten újabb vadfarmok, esetleg vadaskertek létrehozása. Az ilyen célú törekvések könnyebben megvalósíthatóak lennének, ösztönzőleg hatna a kivitelezőkre, ha valamilyen fejlesztési forráshoz, támogatáshoz lehetne jutni. A szakemberek egyetértettek abban, hogy a dámszarvas a legalkalmasabb vadfaj zárttéri tartásra, hiszen területhű, a többi szarvasfajénál kisebb a területigénye, ezért jól tűri a zárt tartást, jól szaporodik zárttéri körülmények között. Ezen kívül a dám húsa, vadászata, trófeája iránt is nagy a kereslet. A zárttéri vadgazdálkodás témájával foglalkozó szakirodalom feldolgozása során kapott információk igazolják az imént leírtakat.

A megkérdezettek elmondása alapján a helyi zárttéri vadgazdálkodásnak akkor lenne igazán szerepe a vidékfejlesztésben, ha a jelenleginél nagyobb területen, több területrészen, nagyobb állatlétszámmal folytatnának ilyen célú tevékenységet. Ebben az esetben lehetne a helyben előállított vadhúst az állategészségügyi és élelmiszerbiztonsági előírások betartása mellett a helyi lakosság számára, nagyobb tételben értékesíteni és össze lehetne kapcsolni a zárttéri vadgazdálkodást más vidéki turizmusformákkal.

Az helyi szakemberek véleménye szerint a településen folytatott zárttéri vadgazdálkodásnak szerepe lehet a munkahelyteremtésben, azonban ennek a gazdálkodási formának a közfoglalkoztatással való összekapcsolása megfontolandó, hiszen szakirányú végzettséggel rendelkező, a rábízott munkát lelkiismeretesen elvégző személyeket lehet alkalmazni ezen a területen.

4.3. A helyzetfeltárás és a vizsgálati eredmények összefoglalása

SWOT – elemzés

Erősségek (S): - a település területén folytatnak zárttéri nagyvadgazdálkodást - növekedett az őz állománymérete - a vadászterületen több jól képzett, gyakorlatlalt rendelkező vadgazdálkodási szakember dolgozik - a településen korábban folyt zárttéri apróvadgazdálkodás és kibocsátás, ezért ennek a tevékenységnek van hagyománya - a helyi lakosság körében van fogyasztói kereslet a vadhúsra - a településen vadfeldolgozásra is alkalmas vágópont működik - a helyi mezőgazdasági vállalat nagy mennyiségű, vadtakarmányozásra alkalmas magtisztítási hulladékot halmoz fel minden évben - a helyiek támogatják a településen folytatott zárttéri nagyvad-gazdálkodás fejlesztését - a településen borturizmus is zajlik - a Hernád-folyóhoz és a helyi halastóhoz köthető horgászturizmus is zajlik a településen	Lehetőségek (O): - a zárttéri vadgazdálkodás keretében előállított szarvashús (pl.: dímhús) rendkívül piacképes - a külföldi bérvadászok körében van kereslet a nagy terítékű, vadaskerti vaddisznóhajtásokra, illetve a vadaskertben nevelt, jó agancsméretű trófeás vad vadászataira - a külföldi bérvadászok körében nagy a kereslet az apróvadra szervezett hajtóvadászatok iránt - a település és a vadászterület közúton történő jó megközelíthetősége, a megyeszékhely és a főközlekedési útvonalak közelsége miatt vonzó lehet a bérvadászok számára - versenyelőnyt jelent a település számára, hogy a járás területén csak Megyaszón tenyésztnek dímsharvast zárttéri körülmények között - a zárttéri vadgazdálkodás lehetőséget nyújt speciális gazdálkodási célok (pl.: barkás agancs termelése) megvalósítására - lehetőség van a helyben előállított vadhús helyben történő feldolgozására - a zárttéri vadgazdálkodás hozzájárulhat a turisztikai forgalom növeléséhez - lehetőség lenne a vaddisznók periodikus befogására, majd zárttéri körülmények közötti tartására, értékesítésére - nő a kereslet a vadhús iránt
Gyengeségek (W): - a helyi üzletekben nem árusítanak helyben termelt mezőgazdasági termékeket - a helyi üzletekben nem árusítanak friss vadhúst és halat - a településen magas az alacsony iskolai végzettségű, álláskereső lakosok aránya - a feldúsult vaddisznóállomány jelentős mezőgazdasági károkat okoz - az utóbbi időszakban jelentősen csökkent a község külterületén élő apróvadfajok (pl.: fogoly, fácán) egyedszáma - a vadászterületen jelenleg nem folyik zárttéri apróvad-gazdálkodás, kibocsátás - a település külterületén nem folytatnak az apróvadfajok igényeire igazadó, célirányos élőhely-fejlesztést - magas a kóbor állatok és a vörös róka állományűrűsége - egyes területrészekben magas a nehezen művelhető vagy műveletlen földterületek aránya - zárttéri vadgazdálkodásra nem igényelhető támogatás	Veszélyek (T): - a helyi vaddisznóállomány további növekedése a vadkár növekedéséhez vezethet - a globális piacon komoly konkurenciával (pl.: Új-Zéland, Ausztria) kell versenyezni a zárttéri vadgazdálkodás által előállított termékek, elsősorban a vadhús értékesítésekor - a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, vadgazdálkodás, halászat támogatását szolgáló fejlesztési források a jövőben beszűkülhetnek - megfelelő fejlesztési források, támogatás hiányában a zárttéri vadgazdálkodásban rejlő lehetőségek kihasználatlanok maradnak - mesterséges beavatkozás hiányában a település külterületén élő szárnyasvadfajok helyzete tovább romolhat - az egyes apróvadfajok (pl.: fogoly) vadászterületről való eltűnése a helyi biodiverzitás további csökkenéséhez vezethet

5. Táblázat

(Forrás: Saját összeállítás)

4.4. A lehetséges stratégiai helyzetek meghatározása

Konfrontációs mátrix

Offenzív stratégiát támogató helyzetek (SO): - a helyi vadfarmon előállított vadhús feldolgozása a helyi vágóponton - a helyi vadgazdálkodási szaktudást, a lakosság támogatását felhasználva a helyi fogyasztói igényekhez és a lehetséges vendégkör igényeihez igazodó vadgazdálkodási tevékenység folytatása - a zárttéri vadgazdálkodás turisztikai, élelmiszertermelési szerephez juttatása - a vadászturizmus összekapcsolása a helyi borturizmussal, horgászturizmussal, falusi turizmussal - a helyi fogyasztói igények kielégítése mellett a helyben előállított és feldolgozott vadhús exportálása - a helyben keletkező mezőgazdasági termékek hasznosítása a zárttéri körülmények között tartott vadak takarmányozására	Váltás orientált stratégiát támogató helyzetek (WO): - a megfelelő élelmiszerbiztonsági és minőségbiztosítási előírások betartása mellett a zárttéri vadgazdálkodás során előállított vadhús árusítása helyi üzletekben, siker esetén terjeszkedés térségi, regionális piacokra - a helyi halastóban nevelt hal hasznosítása a vadászturizmussal összekapcsolt horgászturizmus során, továbbá friss hal értékesítése a helyi piacon - a jelentős károkat okozó, elszaporodott vaddisznók időszakonkénti befogása és a jogszabályi előírásoknak megfelelő, vadászati célra alkalmas vadaskertekben történő hasznosítása nagy terítékű hajtóvadászatok keretében - újabb vadfarmok, vadaskertek létesítése a nehezen művelhető vagy műveletlen területrészekre és piacképes, helyi, hazai, nemzetközi szinten is keresett termékeket előállítására, szolgáltatások biztosítása
Diverzifikált stratégiát támogató helyzetek (ST): - marketingtevékenység folytatása a helyi vadfarmon előállított termékek népszerűsítése érdekében, a termékkör kialakítása, bővítése előtt piacelemzés, a versenytársak helyzetének elemzése - a helyi szakemberek gyakorlatára, szaktudására alapozva zárttéri szárnyasvadtenyésztéssel és kibocsátással egybekötött élőhely-fejlesztés, az apróvadfajok állományának, mint a vidékhez köthető természeti erőforrásnak, a biodiverzitás részét képező értéknek a megőrzése, fejlesztése	Defenzív stratégiát támogató helyzetek (WT): - fejlesztési forrásokat kell biztosítani, szerezni a zárttéri vadgazdálkodás körébe tartozó tevékenységek megvalósításához, azok későbbi fejlesztéséhez - az apróvad-gazdálkodás fejlesztése, a zárttéri apróvad-tenyésztés, kibocsátás és élőhely-fejlesztés során az elszaporodott ragadozók, kóbor állatok állományának törvényi előírásoknak megfelelő módon történő, hatékony szabályozása

6. Táblázat

(Forrás: Saját összeállítás)

5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

5.1. A kapott eredmények alapján levonható következtetések

- Milyen módon járulhat hozzá a zárttéri vadgazdálkodás a vizsgált településen élők életkörülményeinek javításához?

A zárttéri vadgazdálkodás hozzájárulhat a helyi gazdaság- és vállalkozásfejlesztéshez, a vadászturizmus és az hozzá kapcsolható turizmusformák (pl.: horgászturizmus, borturizmus, falusi turizmus) fellendítéséhez, a helyi élelmiszergazdaság fejlesztéséhez, ezáltal szerepe lehet a munkahelyteremtésben, a jövedelemszerzési lehetőségek bővítésében, így a lakosság életszínvonalának javításában, a település népességmegtartó képességének erősítésében. A zárttéri vadgazdálkodás megoldást kínálhat a konfliktushelyzeteket szülő vadkár problémájára, így még jövedelmezőbbé tehető a helyi mezőgazdasági termelés.

- Milyen szerepe lehet a zárttéri vadgazdálkodásnak a helyi gazdaságfejlesztésben?

A zárttéri vadgazdálkodás keretében folytatott termelésre, főképpen a hústermelésre, tenyészállat előállításra feldolgozóipar, kereskedelem építhető, így a községben új munkahelyek, vállalkozások jöhetnek létre, fokozható a vizsgált vidéki település önellátása. A vadgazdálkodáshoz és annak zárttéri formájához vadászturizmus kapcsolható, ami jól összehangolható a falusi turizmussal, vendéglátással. Ez a helyi gazdaság számára is előnyös.

- Hogyan járulhat hozzá a zárttéri vadgazdálkodás a helyi foglalkoztatási lehetőségek bővítéséhez?

Az előző kérdésre adott válaszból kiderül, hogy a zárttéri vadgazdálkodás hatékonyan összekapcsolható a helyi gazdaságfejlesztéssel, ezen belül az élelmiszertermelés, a helyi feldolgozóipar, kereskedelem és vendéglátás fejlesztésével, a helyi turizmusfejlesztéssel. Ezek a fejlesztések nagymértékben hozzájárulhatnak a munkahelyteremtéshez. Átképzések révén a településen élő alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező álláskereső is szakirányú ismereteket szerezhetnek, munkához juthatnak.

- Hogyan járulhat hozzá a zárttéri vadgazdálkodás a turisztikai potenciál erősítéséhez?

A zárttéri vadgazdálkodásra vadászturizmus és ökoturizmus építhető, ami összekapcsolható a helyi horgászturizmussal, borturizmussal, falusi turizmussal. A vadászati célra alkalmas zárttéri vadtartó egységekben szervezett vaddisznóhajtások, trófeavadászatok, valamint a zárttéri tenyésztéssel és kibocsátással megalapozott nagyterítékű szárnyasvadadászatok a hazai és külföldi bér vadászok számára egyaránt vonzóak lehetnek. Ezen kívül a vadaskertek, vadfarmok lehetőséget biztosítanak az állatok turisztikai, rekreációs célú bemutatására.

- A vizsgált területen mely vadfajok zárttéri tartására, hasznosítására van igény a helyi lakosság részéről és miért?

A helyi lakosság elsősorban a dámszarvas zárttéri körülmények közötti tenyésztését támogatja, mivel a környéken ritkaságnak számít, keresett a húsa és alkalmasak hozzá a területi adottságok. A helyiek látnak lehetőséget a meglévő szarvasfarm fejlesztésében. Ezen kívül a megkérdezettek javasolták még a nagyvadfajok közül a vaddisznóval és az apróvadfajok közül a fácánnal történő zárttéri gazdálkodást is. A lakosság véleménye szerint ezeknek a vadfajoknak a zárttéri tartása jól összehangolható a település gazdaságának fejlesztésével, a munkahelyteremtéssel.

- Mely vadfajok zárttéri tartását, hasznosítását javasolják a helyi szakemberek és miért?

A helyi szakemberek főképpen a zárttéri nagyvad-gazdálkodásban látnak fejlesztési lehetőséget. Ezen belül elsődlegesen a vaddisznó és a dámszarvas zárttéri tartását, szaporítását javasolják. A helyi vadgazdálkodók véleménye igazolta a kérdőíves vizsgálat eredményeinek helyességét, mivel szerintük is a dámszarvas a legalkalmasabb zárttéri gazdálkodás céljára. Ezt azzal magyarázzák, hogy keresett a húsa és a vadászata, jól tűri a zárt tartást, a többi szarvasfajénál kisebb a területigénye és helyhű. A szakemberek a vaddisznóval történő zárttéri gazdálkodásban a vadkár csökkentése, megelőzése terén látnak lehetőséget.

5.2. A témával kapcsolatban megfogalmazott javaslatok

- a helyi zárttéri nagyvad-gazdálkodás fejlesztése, a vadfarm területének, állományának bővítése, vadaskert létrehozása
- a zárttéri vadgazdálkodás keretében hasznosítsanak mezőgazdasági művelésre nem alkalmas vagy művelés alól kivont területeket
- a területen folytassanak zárttéri apróvad-gazdálkodást, kibocsátást és élőhely-fejlesztést is
- a vadászturizmus fellendítése és összekapcsolása más turizmusformákkal
- helyi, magas hozzáadott értékű termékek előállítása, szolgáltatások biztosítása
- a zárttéri vadgazdálkodás során előállított vadhús helyben történő feldolgozása és árusítása
- a helyi termékek, szolgáltatások népszerűsítése, promóciójának erősítése
- a zárttéri vadgazdálkodásban, a vadkár csökkentése terén rejlő lehetőségek kihasználása
- előadások, konzultációk szervezése a támogatottság növelése, a helyi lakosság kezdeményezéseinek megismerése érdekében, átképzések biztosítása az állás keresők számára
- juttassuk fejlesztési forráshoz a zárttéri vadgazdálkodást

6. IRODALOMJEGYZÉK

- [1.]ÁDÁMFI T. (1987): A szabadtéri dámtelepítés módszerei és az 1970 óta végzett telepítések rövid története. Doktori értekezés, Erdészeti és Faipari Egyetem, Vadgazdálkodási Tanszék, Sopron. In: FARAGÓ S.: Vadászati állattan. Mezőgazda Kiadó, Budapest, p: 381.
- [2.]ÁKOSHEGYI I. (2005): Zárttéri nagyvadtenyésztés. Egyetemi jegyzet. Szent István Egyetem, Vadbiológiai és Vadgazdálkodási Tanszék, Gödöllő, pp: 2-18.
- [3.]BLOTZHEIM U. N., BAUER K. M., BEZEL E. (1973): Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 4. Galliformes und Gruiformes. Akademische Verlagsgesellschaft, Frankfurt am Main. In: FARAGÓ S.: Vadászati állattan. Mezőgazda Kiadó, Budapest, p: 158.
- [4.]CLOKE P., PARK C. (1985): Rural Resource Management. St. Martin's Press Inc., New York, p: 127.
- [5.]CSÁNYI S. (1999): Vadgazdálkodási adattár, 1994-1998. Országos Vadgazdálkodási Adattár, Gödöllő
- [6.]CSÁNYI S. (2000): Vadgazdálkodási adattár, 1999/2000. vadászati év. Országos Vadgazdálkodási Adattár, Gödöllő
- [7.]CSÁNYI S. (2007): Vadbiológia. Mezőgazda Kiadó, Budapest, pp: 7-12.
- [8.]CSÖRE P. (1994): A magyar vadászat története. Mezőgazda Kiadó, Budapest, pp: 74-130.
- [9.]CSÖRE P., HOMONNAY ZS., KNEFÉLY M. (1997): Vadászati lexikon. Méliusz Könyvkiadó, Debrecen. In: ÁKOSHEGYI I.: Zárttéri nagyvadtenyésztés. Egyetemi jegyzet. Szent István Egyetem, Vadbiológiai és Vadgazdálkodási Tanszék, Gödöllő, p: 3.
- [10.]CRAMP S., SIMMONS K. E. L. (1977): The Birds of the Western Palearctic 1. University Press, Oxford. In: FARAGÓ S.: Vadászati állattan. Mezőgazda Kiadó, Budapest, p: 67.
- [11.]DIETZ J. M., DIETZ L. A., NAGAGATA E. Y. (1994): The effective use of flagship species for conservation of biodiversity: The example of lion tamarins in Brazil. In: STANDOVÁR T., PRIMACK B. R.: A természetvédelmi biológia alapjai. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., pp: 296-298.
- [12.]FARAGÓ S. (1986): A fogoly (*Perdix perdix* Linné, 1958) Magyarországon. Nimród Fórum
- [13.]FARAGÓ S. (2000): Az apróvad-gazdálkodás stratégiai terve Magyarországon. Vadászévkönyv 2000, pp: 112-146.
- [14.]FARAGÓ S. (2007): Vadászati állattan. Mezőgazda Kiadó, Budapest, pp: 28-410.
- [15.]FARAGÓ S., NÁHLIK A. (1997): A vadállomány szabályozása. A fenntartható vadgazdálkodás populációökológiai alapjai. Mezőgazda Kiadó, Budapest, pp: 63-73.
- [16.]FARKAS T. (2002): Vidékfejlesztés a fejlődélméletek és a vidékfejlesztési koncepciók tükrében. Tér és Társadalom, 1:41-57.
- [17.]FÁBIÁN GY. (2006): A vadászturizmus vidékfejlesztési szerepe. Gazdálkodás, 50: 48-51.
- [18.]FÁBIÁN GY. (2008): A vadgazdálkodás jogi szabályozása és a vadászati igazgatás. Jegyzet vadgazda mérnök szakos hallgatók részére. Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös, pp: 39-55.
- [19.]FÁBIÁN GY. (2010): Zárttéri nagyvadtenyésztés. A zárttéri vadgazdálkodás mai célja és a hasznosítás lehetőségei. Órai előadás anyaga.

- [20.]HELTAI M. (2004): Élőhelyfejlesztés és javítás. Egyetemi jegyzet. Szent István Egyetem, Vadbiológiai és Vadgazdálkodási Tanszék, Gödöllő, p: 83.
- [21.]INTERNET 1: <http://www.tiesz.net/ind/arch/zoo/zoo.html>
- [22.]INTERNET 2: <http://www.kacs.hu/>
- [23.]INTERNET 3: www.agr.unideb.hu/ktvbsc/dl2.php?dl=37/9_eloadas
- [24.]INTERNET 4: <http://www.vvt.gau.hu/>
- [25.]INTERNET 5: www.fvm.hu/download.php?ctag=download&docID
- [26.]JÁNOSKA F. (2001): A vaddisznóskertek hazai jellemzői. In: Zsomborszky Z.: A zárttéri vadtartás időszerű kérdései, távlatai. Szimpózium Kiadó, Kaposvár, pp: 19-26.
- [27.]JÁNOSKA F. (2002): Vadaskertek szerepe a vadgazdálkodás jövőképében. Nimród, 6: 23.
- [28.]KAPRONCZAI I. (2007): Információs rendszerek a közös agrárpolitika szolgálatában. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, p: 54.
- [29.]KÖLLER J. (1990): Das Vorkommen des Japanischen Sikahirsches (*Cervus nippon nippon* Temmink 1838) und des Dybowski- Hirsches (*Cervus nippon hortulorum* Swinhoe 1864) in Ungarn. Zeitschrift für Jagdwissenschaft, 36: 73-82.
- [30.]KÖHALMY T. (1990): Vadgazdálkodás. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, pp: 22-43.
- [31.]MAGDA R., MARSELEK S. (2003): Észak-magyarország agrárfejlesztésének lehetőségei. Agrárinform Kiadó, Budapest, pp: 1-112.
- [32.]MAGDA R., MARSELEK S. (2010): Vidékgazdaságtan I. A vidékfejlesztés gazdasági folyamatai. Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, pp: 15-31.
- [33.]MÁTRAI G. (1980): A muflon és vadászata. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, p:119.
- [34.]Mc Neely J. A. (1988): Economics and Biological Diversity: Developing and Using Economic Incentives to Conserve Biological Resources. IUCN, Gland, Switzerland In: STANDOVÁR T., PRIMACK B. R.: A természetvédelmi biológia alapjai. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., pp: 90-91.
- [35.]MÉRAY L. (1959): A Magyar vadászati jog története 1945-ig. In: CSÖRE P.: A magyar vadászat története. Mezőgazda Kiadó, Budapest, pp: 128-129.
- [36.]MITCHELL-JONES A. J., AMORI G., BOGDANOWICZ W., KRYSTUFEK B., REIJNDERS P. J. H., SPITZENBERGER F., STUBBE M., THISSEN J. B. M., VOHRALÍK V., ZIMA J. (1999): The atlas of European mammals. T & A. D. Poyser Ltd. and Academic Press, London. In: FARAGÓ S.: Vadászati állattan. Mezőgazda Kiadó, Budapest, pp: 400-401.
- [37.]NAGY D. (1985): A dák Magyarországon. Nimród Fórum
- [38.]NAGY D. I. (1977a): Vadászat a XVI-XVII. században. Nimród. In: CSÖRE P.: A magyar vadászat története. Mezőgazda Kiadó, Budapest, p: 129.
- [39.]NAGY D. I. (1977b): A válságos évtizedek (a magyar vadászat története) I-II. Nimród. In: CSÖRE P.: A magyar vadászat története. Mezőgazda Kiadó, Budapest, p: 130.
- [40.]NAGY E. (1984): A fécán és vadászata. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, p: 198.
- [41.]RITTER K. (2008): Agrárfoglalkoztatási válság és a területi egyenlőtlenségek. Szent István Egyetem, Gödöllő, PhD disszertáció, pp: 1-134.

- [42.]ROSE P. M., SCOTT D. A. (1997): Waterfowl Population Estimates. Second Edition. Wetlands International Publication. In: FARAGÓ S.: Vadászati állattan. Mezőgazda Kiadó, Budapest, pp: 66-67.
- [43.]SÁNDORFALVI L. (1990): A Magyarországon (Fehérvárcsurgón) élő szikavadállomány telepítésének történelmi múltja, élőhelye és állományának jelenlegi helyzete. OEE-EtSzK, 20: 15-18.
- [44.]SCHMIDT E. (1975): A novemberi és januári réceszámlálások néhány eredménye Magyarországon 1. *Anas platyrhynchos*. *Aquila*, 80-81: 149-164.
- [45.]STANDOVÁR T., PRIMACK. B. R. (2001): A természetvédelmi biológia alapjai. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., pp: 90-123.
- [46.]SZAKÁL F. (1999): A fenntartható mezőgazdaság és szerepe a vidéki térségek fejlesztésében. *A Falu*, XIV. 2: 23-37.
- [47.]SZUNYOGHY J. (1960): Az *Ovis musimon* Pall. honosítása, jelenlegi elterjedése Magyarországon, egyben az *Ovis musimon sinesella* Turcek alfaj bírálata. *Állattani Közlemények*, 47.
- [48.]SZŰCS I. (2008): Vidékfejlesztés. Vidékfejlesztés alapjai I. Károly Róbert Főiskola, Gyöngyös, p: 14.
- [49.]TRENSE W. (1989): The Big Game of the World. Paul Parey, Hamburg/Berlin. In: FARAGÓ S.: Vadászati állattan. Mezőgazda Kiadó, Budapest, pp: 367-391.
- [50.]U. S. FISH AND WILDLIFE SERVICE (1995): California Condor Recovery Plan. U. S. Fish and Wildlife Service, Portland, Oregon
- [51.]VAJSZ T., PUMMER L. (2006): A magyarországi régiók közötti különbségek vizsgálata. *Gazdálkodás*, 50: 18-30.
- [52.]WHITEHEAD G. K. (1993): The Whitehead Encyclopedia of Deer. Swan-Hill Press, London. In: FARAGÓ S.: Vadászati állattan. Mezőgazda Kiadó, Budapest, p: 390